

Criticizing the Ontology of Neoliberal Institutionalism Theory in Transboundary Water Disputes

R. Nofeli¹, S.S. Mirhashemi Dehkordi², H.R. Barjeste³,
B. Andik⁴, and H. Mianabadi^{5*}

Abstract

Conflict, an inevitable part of human interactions, is a complex, dynamic, and multidisciplinary process with interactions with a variety of social systems. The differences in theoretical frameworks and distinct understanding of human relations led to the formation of different theories to deal with the conflict. Neoliberal institutionalism is one of the novel theories in the field of political, economic, and social studies, emphasizing the importance of institutions in shaping behavior. According to this theory international institutions are effective tools for creating convergence and international cooperation. Liberal institutionalist perspectives are widely accepted and used by researchers in the fields of environment and water management. Water institutionalists believe that international water institutions can significantly reduce international water conflicts and promote water cooperation. However since water institutions have not always succeeded in that aim, serious criticisms have been made on institutionalism theory. Despite the importance of studying and analyzing the theoretical background of the neoliberal institutionalism and transboundary water conflicts, no specific scientific research has been conducted in this regard. This study critically examines the capacity of neoliberal institutionalism to deal with water conflicts and to facilitate effective cooperation in transboundary river basins.

Keywords: Water Conflicts, Institutionalism Theory, Anarchy, State-Centric, Instrumental Rationality.

Received: March 5, 2023

Accepted: May 20, 2023

هستی‌شناسی نظریه نهادگرایی نئولیبرال و نقدهای وارد بر آن در مواجهه با مناقشه‌های آبی فرامرزی

ریحانه نوفلی^۱، سیده سیمین میرهاشمی دهکردی^۲، حمیدرضا برجسته^۳، بهنام اندیک^۴، حجت میان‌آبادی^{۵*}

چکیده

مناقشه به‌عنوان جزء جدایی‌ناپذیر از تعاملات انسانی، فرآیندی درهم‌تنیده، پویا و چندبعدی است که ارتباطی متقابل با سامانه‌های مختلف جامعه دارد. تفاوت در چارچوب‌های نظری و درک متمایز از روابط انسانی منجر به شکل‌گیری نظریه‌های مختلفی به‌منظور مواجهه با مناقشه شده است. نظریه نهادگرایی نئولیبرال از جمله نظریه‌های نوین در حوزه مطالعات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است که با تأکید بر اهمیت نهادها در شکل‌دهی به رفتارها و نتایج شکل گرفته است. مبتنی بر این نظریه، نهاد‌های بین‌المللی از جمله ابزارهای کارآمد برای ایجاد همکاری و همکاری بین‌المللی هستند. بسیاری از پژوهشگران حوزه محیط‌زیست به‌طور عام و حوزه آب به‌طور خاص، مواضع نهادگرایانه را در پژوهش‌های خود مبنا قرار داده‌اند. بنا بر نظر نهادگرایان آبی، نهاد‌های آبی بین‌المللی می‌توانند بطور چشمگیری از مناقشه‌های آبی بین‌المللی بکاهند و منجر به ایجاد همکاری در حوضه‌های آبریز فرامرزی شوند. علیرغم اهمیت کارکردهای نهاد‌های آبی، عدم موفقیت عملکرد نهادها در مواجهه با برخی از این مناقشه‌ها سبب وارد شدن نقدهای جدی بر نظریه نهادگرایی شده است. با وجود اهمیت مطالعه و واکاوی مبانی نهادگرایی نئولیبرال در مواجهه با مناقشه‌های آبی فرامرزی، تاکنون پژوهش علمی مشخصی در خصوص نقد و بررسی مبانی و کارکرد نظریه نهادگرایی نئولیبرال در مواجهه با مناقشه‌های آبی بین‌المللی و همکاری کشورهای ساحلی در حوضه‌های آبریز فرامرزی صورت نگرفته است. پژوهش حاضر درصدد تحلیل هستی‌شناسانه نظریه نهادگرایی نئولیبرال و بررسی نقدهای وارد بر آن در مواجهه با مناقشه‌های آبی و شکل‌گیری همکاری مؤثر در حوضه‌های آبریز فرامرزی است.

کلمات کلیدی: مناقشه‌های آبی، نظریه نهادگرایی، آنارشی، دولت‌محوری، عقلانیت ابزاری.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۱۲/۱۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۲/۳۰

1- M.Sc. student in Water Resources Management and Planning, Department of Water Engineering and Management, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. Email: reihane.nofeli@modares.ac.ir

2- Ph.D. Candidate, Department of Water Engineering and Management, Faculty of Agriculture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. Email: siminmirhashemi@modares.ac.ir

3- M.Sc. Graduate of Water Resources Management and Planning, Department of Water Engineering and Management, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. Email: hamidrezabarjeste@modares.ac.ir

4- Ph.D. Candidate, Department of Environmental Engineering, Faculty of Environment, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: andik@ut.ac.ir

5- Assistant Professor, Department of Water Engineering and Management, Faculty of Agriculture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. Email: hmianabadi@modares.ac.ir

*- Corresponding Author

Dor: [20.1001.1.17352347.1402.19.1.6.1](https://doi.org/10.1001.1.17352347.1402.19.1.6.1)

۱- دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد مدیریت و برنامه‌ریزی منابع آب، گروه مهندسی و مدیریت آب، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

۲- دانشجوی دکتری، گروه مهندسی و مدیریت آب، دانشکده کشاورزی، تهران، ایران.

۳- دانشجو دکتری، گروه مهندسی محیط‌زیست، دانشکده محیط‌زیست، پردیس دانشکده‌های فنی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۴- استادیار گروه مهندسی و مدیریت آب، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

*- نویسنده مسئول

بحث و مناظره (Discussion) در مورد این مقاله تا پایان تابستان ۱۴۰۲ امکانپذیر است.

(Montes, 2020). مبتنی بر این نظریه، نهادها و سازمان‌های بین‌المللی از جمله ابزارهای مهم و کارآمد برای ایجاد همکاری، همگرایی در روابط و مشارکت بین‌المللی هستند. بر اساس نظریه نهادگرایی نتولیبرال، نهادها بین‌المللی با تمرکز بر منافع متقابل، در صدد ایجاد فضای مسالمت‌آمیز برای حل و فصل اختلافات و شکل‌گیری همکاری بین دولت‌ها هستند (Dehghani Firozabadi and Jafari, 2022; Ogunbanjo, 2021; Romaniuk et al., 2021).

توجه به نقش دولت‌ها به‌عنوان اصلی‌ترین بازیگران در نظریه نهادگرایی، منجر به مدنظر قرار دادن منافع و قدرت دولت‌ها در مواجهه با مناقشه‌ها و فرآیند شکل‌گیری همگرایی در روابط شده است (Dehghani Firozabadi, 1998; Wendt, 1992). این موضوع می‌تواند باعث تأمین متقابل منافع، افزایش نسبت سود به هزینه اقدامات و تصمیمات اتخاذشده، تضمین اجرای معاهده‌ها و تسهیل همگرایی در روابط دولت‌ها شود (Hensel et al., 2006; Keohane, 2002; Sowers, 2002; Shadunts, 2016). علاوه بر این، نهادگرایان بر این باورند که نهادها با ایجاد وابستگی متقابل میان دولت‌ها، ارائه اطلاعات قابل استناد و بدون سوگیری و کاهش عدم قطعیت، اعتماد میان کشورها را افزایش می‌دهند و منجر به ایجاد انگیزه‌های قوی و قاطعی برای شکل‌گیری همگرایی در روابط و همکاری می‌شوند (Dehghani Firozabadi and Jafari, 2022; McLaughlin Mitchell and Hensel, 2007; Oneal and Russett, 2001).

نهادگرایان معتقدند که ساختارها و نهادهای بین‌المللی در حوزه محیط‌زیست و آب می‌توانند بطور چشمگیری از مناقشه‌های محیط‌زیستی و منابع آبی در مقیاس بین‌المللی بکاهد و منجر به افزایش همگرایی ذی‌مدخلان و در نتیجه مشارکت و همکاری در حوضه‌های آبریز مشترک و فرامرزی شوند (Ahmadian and Nouri, 2017; Chopra and Ramachandran, 2021; Hensel et al., 2006; Petersen-Perlman et al., 2017; Schmeier, 2014). بر این اساس، کارکرد نهادگرایان نتولیبرال در مواجهه با مناقشه‌های آبی و محیط‌زیستی در پژوهش‌های مختلف مورد توجه و استفاده قرار گرفته است (Rees, 2010; Schmeier, 2021; Williams, 2021; Ziganshina, 2021).

علیرغم اهمیت کارکردهای نهادها در مواجهه با مناقشه‌های آبی بین‌المللی، این نهادها در موارد متعدد توانسته‌اند در مواجهه با مناقشه چندان موفق عمل کنند. به‌عنوان مثال می‌توان به عدم موفقیت کمیته

مناقشه به‌عنوان جزء جدایی‌ناپذیر از تعاملات انسانی، فرآیندی درهم‌تنیده، پویا و چندبعدی است که در ارتباطی متقابل با سامانه‌های مختلف جامعه قرار دارد (Rummel, 1981; Gallo, 2013; Kadera, 2013; et al., 2020; Bond, 2014; Mirhashemi et al., 2021; Jafari et al., 2022). مناقشه می‌تواند پیامدهای مختلفی از جمله پیامدهای اقتصادی (Fang et al., 2020; Mawejje and McSharry, 2021; Bijani et al., 2020; Weiss, 2000)، اجتماعی (Song et al., 2021; Mianabadi et al., 2020; Wehr, 2006) و محیط‌زیستی (Marynenko, 2021; Qayyum et al., 2021) داشته باشد. با توجه به اثرگذاری جدی پیامدهای مذکور بر پایداری و امنیت جوامع انسانی، اخذ تصمیمات و رویکردهای مناسب برای مواجهه کارآمد با مناقشه‌ها ضروری است (Barjeste et al., 2020; Farajzade Arnesa et al., 2021; Mirhashemi et al., 2021; Wehr, 2006; Dehkordi et al., 2021).

تفاوت در چارچوب‌های نظری، جهان‌بینی‌ها و درک متمایز از روابط انسانی منجر به شکل‌گیری پارادایم‌های مختلفی به‌منظور مواجهه با مناقشه در حوزه‌های پژوهشی مختلف اعم از روابط بین‌الملل و مطالعات صلح و مناقشه شده است (Ghorbani et al., 2014). پارادایم‌ها، رویکردها، مکاتب فکری و شیوه‌های حکمرانی و مدیریتی می‌توانند اثرگذاری قابل‌توجهی در بروز، تشدید یا تسکین مناقشه‌ها داشته باشند (Ilhan, 2009; Mirhashemi Dehkordi et al., 2022; Petersen-Perlman et al., 2017; Wolf et al., 2005; Yoffe et al., 2003). از جمله پارادایم‌ها و نظریه‌های مذکور می‌توان به پارادایم نئورئالیسم (Dirzauskaite and Ilinca, 2017; Glenn, 2021; Howlett, 2018; Meibauer et al., 2021; Heywood, 2011; Meibauer et al., 2021; Westhorp, 2018)، نظریه وابستگی متقابل (Janusch, 2018; Keohane and Nye, 2001; Pevehouse, 2004; Dehghani Firozabadi and Jafari, 2022; Stein, 2008; Powell, 1994; Machinek, 2022) اشاره کرد.

نظریه نهادگرایی نتولیبرال از جمله نظریه‌های نوین در حوزه مطالعات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است که از دهه ۱۹۷۰ با تأکید بر اهمیت نهادها در شکل‌دهی به فرآیندها، رفتارها و نتایج سیاسی، اقتصادی و اجتماعی ظهور پیدا کرد (Kazemi, 2013). نهادگرایی نتولیبرال بر نقش اثرگذار نهادهای رسمی و غیررسمی بر مواجهه کارآمد با مناقشه‌ها تأکید می‌کند (Heywood, 2011; Kaufman, 2010).

۲- نهادگرایی نئولیبرال

نظریه نئوکارکردگرایی به عنوان یکی از زیرشاخه‌های لیبرالیسم در اواخر دهه ۱۹۶۰ و اوایل دهه ۱۹۷۰ میلادی به دلیل ناکامی نظریه‌های همگرایی مورد نقد جدی قرار گرفت (Haas, 1975; Richardson, 2009). این امر منجر به گرایش نظریه‌پردازان از نظریه نئوکارکردگرایی به سمت نظریه وابستگی متقابل شد (Kratochwil and Mansfield, 1997; Laffan, 1992). اهمیت وابستگی متقابل به ویژه پس از انتشار کتاب «قدرت و وابستگی متقابل» جوزف نای^۱ و کوهن^۲ باعث شکل‌گیری هسته اصلی نهادگرایی نئولیبرال شد (Richardson, 2009). علاوه بر وابستگی متقابل، نظریه‌های انتخاب عقلانی و واقع‌گرایی نیز در شکل‌گیری نظریه نهادگرایی نئولیبرال اثرگذار بوده‌اند (Richardson, 2009).

نظریه نهادگرایی نئولیبرال بر نقش نهادهای بین‌المللی در مواجهه با مناقشه‌ها و دستیابی به همگرایی میان کشورها در سطح بین‌المللی تأکید می‌کند (Grieco, 1988; Oneal et al., 2003). نهاد مفهومی بین‌الذهانی^۳ است؛ بدین معنا که علی‌رغم ارائه تعاریف متعدد، همچنان یک تعریف کلی پذیرفته شده از نهادهای بین‌المللی ارائه نشده است (Duffield, 2007). وجه اشتراک تعاریف ارائه شده از نهاد دربرگیرنده سازمان‌های رسمی و غیررسمی، قوانین، هنجارها، رژیم‌ها و کنوانسیون‌ها هستند (Keohane, 1989; Ruttan and Hayami, 1984). در مجموع می‌توان نهادها را مجموعه‌ای از قواعد تعریف کرد که نقش‌های رفتاری را تعیین و فعالیت‌ها را محدود می‌کنند و در نهایت انتظارات را شکل می‌دهد (Keohane, 1989; North, 1990).

هدف از نهادگرایی نئولیبرال، شکل‌گیری همکاری چندجانبه بین دولت‌ها ضمن اتکا بر مجموعه‌ای خاص از ارزش‌ها و قوانین مشترک است (Richmond, 2014). بر اساس این نظریه، نهادهای بین‌المللی در مدیریت صلح‌آمیز مناقشه‌ها سه نقش محوری ایفا می‌کنند (Hasenclever and Weiffen, 2006): (۱) نهادهای بین‌المللی می‌توانند بر معضل امنیتی^۴ در میان کشورها و تعدیل رقابت میان کشورهای قدرتمند غلبه کنند. (۲) نهادهای بین‌المللی همکاری‌ها را حفظ می‌کنند و از استراتژی‌های خودیاری یک‌جانبه^۵ دولت‌ها جلوگیری می‌کنند. (۳) نهادهای بین‌المللی به صورت خودمختار^۶ به منظور کاهش بی‌ثباتی در منطقه به بررسی مسأله مورد مناقشه با در نظر گرفتن سایر حوزه‌های مرتبط می‌پردازند.

مشترک آب اسرائیل و فلسطین در حوضه آبریز اردن (Zeitoun and Warner, 2006)، معاهده ۱۹۸۷ حوضه آبریز فرات (Mianabadi, 2016) و سازوکارهای نهادی برای حل مناقشه‌های آبی در آسیای مرکزی (Mohapatra, 2022) اشاره کرد. لذا عدم موفقیت عملکرد نهادها در مواجهه با برخی از مناقشه‌های آبی در حوضه‌های آبریز فرامرزی، سبب وارد شدن نقدهای نظری قابل توجهی بر به‌کارگیری مبانی نهادگرایی نئولیبرال در مواجهه با مناقشه‌های آبی در مقیاس بین‌المللی شده است. علیرغم اهمیت مطالعه و واکاوی مبانی نظری نهادگرایی نئولیبرال در مواجهه با مناقشه‌های بین‌المللی آب و محیط‌زیست، تاکنون پژوهش علمی مشخصی در خصوص نقد و بررسی مبانی و کارکرد نظریه نهادگرایی نئولیبرال در مواجهه با مناقشه‌های آبی بین‌المللی و همگرایی کشورهای ساحلی در حوضه‌های آبریز فرامرزی صورت نگرفته است.

بر اساس مطالب مطرح، واکاوی هستی‌شناسانه نظریه نهادگرایی نئولیبرال و کارکرد آن در تعاملات هیدروپلیتیکی در مقیاس بین‌المللی و واکاوی علل ناکارآمدی نهادها در تحلیل جامع تعاملات هیدروپلیتیکی در حوضه‌های آبریز فرامرزی، هدف اصلی پژوهش حاضر است. به عبارتی هدف از این پژوهش، **تحلیل هستی‌شناسانه نظریه نهادگرایی نئولیبرال و بررسی نقدهای وارد بر آن در مواجهه با مناقشه‌های آبی و شکل‌گیری همکاری مؤثر در حوضه‌های آبریز فرامرزی** است. فرضیه پژوهش بیانگر آن است که پیش‌فرض‌های اصلی نظریه نهادگرایی شامل عقلانیت، دولت‌محوری، آنارشی، ساختارگرایی و مستقل بودن هویت نهادها نمی‌تواند منجر به مواجهه کارآمد با مناقشه‌های آبی و ایجاد همکاری مؤثر میان کشورهای ساحلی در حوضه‌های آبریز فرامرزی شود. در راستای آزمون فرضیه و دستیابی به هدف پژوهش، پس از ارائه مفاهیم و مبانی نظری، اهداف و راهکارهای نظریه نهادگرایی نئولیبرال و نقش نهادها در حوضه‌های آبریز فرامرزی، به تحلیل هستی‌شناسانه نظریه نهادگرایی در تبیین تعاملات هیدروپلیتیکی و مواجهه با مناقشه‌های آبی در حوضه‌های آبریز فرامرزی پرداخته می‌شود. بر این اساس، پژوهش حاضر به بررسی و پاسخ به این سؤال می‌پردازد که چه نقدهایی در به‌کارگیری نظریه نهادگرایی نئولیبرال در مواجهه با مناقشه‌های آبی بین‌المللی و شکل‌گیری همکاری مؤثر در حوضه‌های آبریز فرامرزی وجود دارد؟

به طور کلی پایه و اساس نظریه نهادگرایی نئولیبرال را پنج پیش‌فرض تشکیل می‌دهد که عبارتند از (Dehghani Firouzabadi, 1998): (۱) کشورها بازیگران عاقلی هستند؛ (۲) کشورها اصلی‌ترین بازیگران روابط بین‌الملل هستند؛ (۳) ساختار نظام بین‌الملل تعیین‌کننده رفتار کشورها است؛ (۴) نظام بین‌الملل آنارشیک است و (۵) نهادهای بین‌المللی دارای هویتی مستقل هستند.

کارکرد نهادها در مواجهه با مسائل محیط‌زیستی به طور عام و مسائل آبی بین‌المللی به طور خاص در پژوهش‌های متعددی مورد بررسی قرار گرفته است. ایجاد عرصه‌ای برای حل اختلافات و مناقشه‌های کشورهای ساحلی ضمن ارائه اطلاعات، کاهش عدم قطعیت، به حداقل رساندن هزینه‌های تعاملات، کاهش چالش‌های ناشی از تغییر اقلیم در حوضه‌های آبریز فرامرزی (Dinar et al., 2012; de Stefano et al., 2014)، نظارت، پایش و ارزیابی مستمر و کارآمد بر اجرای تعهدات میان کشورهای ساحلی (Hensel et al., 2006) و شفاف‌سازی انتظارات ذی‌مدخلان مختلف (de Stefano et al., 2012; McCaffrey, 2003) از جمله مطرح‌ترین مزایا و کاربردهای نهادها در مواجهه با مسائل آبی در حوضه‌های آبریز فرامرزی هستند. علیرغم اهمیت کارکردهای نهادها در مواجهه با مناقشه‌ها، مکاتب فکری مختلف در عرصه روابط بین‌الملل صرفاً پیش‌فرض‌های هستی‌شناسانه آن را مورد نقد و بررسی قرار داده‌اند. در ادامه این پژوهش، پیش‌فرض‌های اصلی نظریه نهادگرایی نئولیبرال و برخی از مهم‌ترین نقدهایی که درباره آن‌ها صورت گرفته است، به صورت موردی بررسی خواهد شد.

۳- تحلیل کاربرد پیش‌فرض‌های نظریه نهادگرایی نئولیبرال در مواجهه با مناقشه‌های آبی

در این بخش مفروضه‌های نظریه نهادگرایی نئولیبرال و تحلیل و کارکرد آن در حوزه تعاملات هیدروپلیتیکی تبیین و ارائه می‌گردد.

۳-۱- عقلانیت ابزاری

«عقلانیت»، مفهومی انتزاعی است که همواره مورد بحث متخصصان در علوم مختلف اعم از جامعه‌شناسی، کلام، منطق، فلسفه و معرفت‌شناسی بوده است (Queiroz, 2015). ارائه تفسیرها و تعبیرهای متفاوت از مفهوم عقلانیت منجر به شکل‌گیری تقسیم‌بندی‌های مختلفی از عقلانیت در طول تاریخ شده است (Bekh et al., 2020). تقسیم انواع عقلانیت به عقلانیت ابزاری^۷ و عقلانیت

ارزشی^۸، یکی از مطرح‌ترین دسته‌بندی‌ها در این زمینه است (Stanovich et al., 2008). عقلانیت ابزاری به‌طور کلی بر انتخاب ابزار بهینه به‌منظور دستیابی به حداکثر سود^۹ متمرکز است (Stanovich et al., 2008). این در حالی است که عقلانیت ارزشی برخلاف عقلانیت ابزاری، ارزش ذاتی کنش‌ها را مدنظر قرار می‌دهد و اثرگذاری هنجارها، احساسات^{۱۰}، ایدئولوژی و هویت افراد/گروه‌ها را در تصمیم‌گیری مدنظر قرار می‌دهد (Rindova and Martins, 2018). نظریه نهادگرایی بر مبنای ارزش‌های سیاسی لیبرال-دموکراسی و مبنی بر عقلانیت ابزاری پایه‌گذاری شده است (Kato, 1996). نظریه‌پردازان نهادگرا، دولت‌ها را بازیگران عقلانی تصور می‌کنند که در صورت وجود سود اقتصادی به همکاری با یکدیگر می‌پردازند و در تلاش برای به حداکثر رساندن دستاوردهای مطلق منفرد خود و بی‌تفاوت نسبت به دستاوردهای دیگران هستند (Olander, 2019). هرچند در نهادگرایی جدید^{۱۱} سعی بر آن بوده است که ضمن پذیرش تأثیر نهادها بر محدودیت رفتار دولت‌ها، پیش‌فرض عقلانیت بازیگران تا حدی اصلاح شود. در این راستا، حدود معینی برای آزادی رفتار دولت‌ها در نظر گرفته شده است که از آن در قالب «عقلانیت محدود»^{۱۲} یاد می‌شود (Ballester and Hernández, 2012). بر اساس عقلانیت محدود، بازیگران به‌صورت عقلانی رفتار می‌کنند؛ اما در این راستا با محدودیت‌هایی مانند عدم امکان دسترسی به اطلاعات و دانش موجود و عدم توانایی در پردازش کامل اطلاعات مواجه هستند (Ballester and Hernández, 2012). علیرغم جایگزینی فرض عقلانیت محدود با عقلانیت کامل، اما فرض منفعت‌طلبی دولت‌ها و تلاش برای دستیابی به حداکثر سود اقتصادی همچنان در نهادگرایی جدید محفوظ است. به‌عبارت‌دیگر، نهادگرایی جدید با به رسمیت شناختن منفعت‌طلبی انسان، دامنه انتخاب‌های بشر را محدود کرده است (Hernandez and Ortega, 2019).

عقلانیت ابزاری به‌عنوان عقلانیت مبنا در نظریه نهادگرایی از سوی مکاتب مختلفی مانند مکتب فرانکفورت و مکتب برساخت‌گرایی مورد نقد قرار گرفته است (Bernstein, 2019; Kratochvíl and Tulmets, 2010). وجه اشتراک نقدهای مذکور به این نکته اشاره می‌کند که مبنا قرار دادن عقلانیت ابزاری در تصمیم‌گیری‌ها منجر به توجه صرف بر بهینه‌سازی منفعت بر اساس عوامل مشهود در بستر بیرونی، نادیده گرفتن ارزش ذاتی کنش‌ها، کاهش احتمال پذیرش تصمیم از سوی جامعه هدف و تضعیف و نابودی حیات فکری، فرهنگی و معنوی جوامع می‌شود (Rindova and Martins, 2018). به‌منظور

رفع نقدهای وارد بر عقلانیت ابزاری، جایگزینی کنش عقلانی-ارزشی^{۱۳} با کنش ابزاری^{۱۴} (Rindova and Martins, 2018)، ارائه قضاوت‌های مستدل در مورد ارزش اهداف (Choi, 2015) و تلاش برای انطباق باورها و ارزش‌ها با ساختارهای درهم‌تنیده در جامعه مطرح شد (Stanovich et al., 2008)). بر این اساس، عقلانی بودن دولت‌ها و شکل‌گیری همکاری متقابل صرفاً به تلاش برای حصول حداکثر سود اقتصادی محدود نمی‌شود. منفعت دولت‌ها ممکن است در پابندی به مسائل ارزشی، هنجاری یا هویتی باشد و ضرورت دستیابی به اهداف غیرمادی منجر به شکل‌گیری همکاری بین دولت‌ها شود.

ارجحیت عقلانیت‌گرایی ابزاری در روابط و تعاملات آبی منجر به عدم توجه به اثرگذاری برداشت‌های ذهنی و ویژگی‌های رفتاری ذی‌مدخلان بر سیستم‌های درهم‌تنیده آبی می‌شود. بر این اساس، هویت افراد، منافع، اولویت‌ها و علائق و ارزش‌های آن‌ها در تعاملات آبی مدنظر قرار نمی‌گیرد. این در حالی است که انتخاب‌های افراد تا حد زیادی از عوامل کلیدی مانند هویت، موقعیت اجتماعی و ارزش‌ها و هنجارهای پذیرفته‌شده توسط آن‌ها تأثیر می‌پذیرند (Syll, 2018) و در نظر نگرفتن تأثیر چنین عواملی، خطای فاحشی در ریشه‌یابی عوامل ایجاد مناقشه و مواجهه با آن به شمار می‌رود و منجر به ناکارآمدی روش‌ها و مدل‌های مذکور در مواجهه با مناقشه‌ها در سیستم‌های درهم‌تنیده آبی می‌شود (Mirhashemi Dehkordi et al., 2021).

به‌منظور تبیین نوع اثرگذاری عقلانیت ارزشی و عقلانیت ابزاری بر تعاملات آبی، به واکاوی دو مفهوم مذکور در شرایط حاکم بر حوضه آبریز نیل پرداخته می‌شود. حوضه آبریز نیل بین ۱۱ کشور شامل مصر، سودان، اتیوپی، تانزانیا، سودان جنوبی، جمهوری دموکراتیک کنگو، اوگاندا، کنیا، رواندا، برونندی و اریتره مشترک است. اقدامات اتیوپی برای ساخت سد رنسانس^{۱۵} یکی از مهم‌ترین موضوعاتی است که در حال حاضر منجر به اختلاف در حوضه شده است (Yihdego et al., 2017). اتیوپی بر آن است تا با ساخت این سد به بزرگ‌ترین تولیدکننده برق در قاره آفریقا تبدیل شود (Ferrari et al., 2013). علیرغم وجود سود اقتصادی برای تمامی کشورهای ساحلی در صورت ایجاد همکاری، نگرانی کشور مصر در مورد ساخت و بهره‌برداری سد رنسانس منجر به ایجاد اختلاف بین دو کشور مصر و اتیوپی شده است (Nigatu and Dinar, 2016).

ماهیت منبع آب در حوضه آبریز نیل فراتر از ماهیت اقتصادی صرف است و اثرگذاری رودخانه نیل بر ابعاد اجتماعی، فرهنگی و هویتی ذی‌مدخلان قابل توجه بوده است. حیات و بقای کشورهای ساحلی حوضه آبریز نیل تا حد زیادی وابسته به این رودخانه است؛ تا جایی که شکل‌گیری برخی تمدن‌ها و وحدت ملت‌ها در این حوضه، مدیون رودخانه نیل بوده است. مصر، یکی از کشورهایی است که تمدن و حیات خود را کاملاً وابسته به نیل می‌داند تا آن‌جا که مردم مصر، «مصر را برابر با نیل می‌دانند» و هرگونه تهدیدی که متوجه نیل باشد، تهدیدی برای استقلال کشور مصر به شمار می‌رود. آب، علاوه بر نقشی که بر شکل‌گیری هویت ذی‌مدخلان در این حوضه داشته است، گاه از هویت آن‌ها در قالب مناقشه‌های آبی نیز تأثیر پذیرفته است. در برخی از موارد، وجود تضاد هویتی در حوضه، منجر به اختلاف بین قومیت‌ها و ملیت‌ها و بروز مناقشه‌های آبی شده است. به عبارتی، در این حوضه آبریز، آداب‌ورسوم، ارزش‌ها، فرهنگ‌ها و هویت‌های متفاوتی در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند که هر یک از این هویت‌ها، در پی دستیابی به نیازها و منافع آبی متفاوتی بوده‌اند و به دنبال هویت‌خواهی و برآورده ساختن نیازهای خود باعث شکل‌گیری مناقشه در حوضه شده‌اند (Oestigaard, 2009). بر این اساس، عدم توجه به اثرگذاری مسائل هویتی، ارزشی، هنجاری، تاریخی، فرهنگی و اجتماعی بر تعاملات آبی در حوضه آبریز نیل و تمرکز صرف بر عقلانیت ابزاری منجر به عدم کارایی شکل‌گیری نهادهای حوضه آبریز نیل از جمله سازمان ابتکار حوضه آبریز نیل (NBI)^{۱۶} و استمرار اختلاف‌های آبی موجود در حوضه شده است.

۳-۲- دولت محوری

دولت‌ها بر اساس عمده نظریه‌های روابط بین‌الملل از جمله رئالیسم، لیبرالیسم، نئورئالیسم و نهادگرایی نتولیبیرال به‌عنوان اثرگذارترین بازیگران بر روابط بین کشورها محسوب می‌شوند (Erdem, 2015; Houghton, 2007; Lake, 2007). در واقع از نگاه نظریه‌های مذکور دولت به‌عنوان بازیگر کلیدی (اصلی) در نظر گرفته می‌شود (Keohane, 1989). به بیانی دیگر در رویکرد دولت‌محوری، دولت‌ها به‌عنوان نمایندگان جوامع هستند و اختیارات و مرجعیت سیاسی در مقیاس فروملی نیز در نهایت به دولت‌ها محدود می‌شود (Lacher, 2003).

دولت محوری یکی از پیش‌فرض‌های مهم نظریه نهادگرایی نتولیبیرال است (Genest, 2008; Lin, 2011). اگر چه نهادگرایان نتولیبیرال بازیگران غیردولتی را هم در تحلیل روابط بین‌الملل در نظر می‌گیرند؛

اما همچنان دولت‌ها را به‌عنوان بازیگران اصلی در روابط بین‌الملل مطرح می‌کنند (Keohane, 1989; Weenink, 2001). نهادگرایان معتقدند که رفتار دولت‌ها از منافع و قدرت آنان منتج می‌شود (Stein, 2008) که نسبت به منافع بازیگران غیردولتی در اولویت است.

علیرغم نقش بسزای پیش‌فرض دولت‌محوری در نظریه نهادگرایی، پیش‌فرض مذکور یکی از چالش برانگیزترین پیش‌فرض‌های نهادگرایی نئولیبرال است (Lacher, 2003; Scholte, 2021). منتقدان این پیش‌فرض بر این باورند که نهادگرایان صرفاً ادعا می‌کنند که بازیگران غیردولتی مهم هستند؛ اما در نهایت دولت‌ها را بازیگران اصلی در نظر می‌گیرند (Scholte, 2021). بنا بر این گزاره، نقدهای متعددی بر رویکرد دولت‌محوری از سوی محققین وارد شده است (Genest, 2008; Hernández, 2021; Lacher, 2003; Lake, 2007). به طور خاص نئوکارکردگراها، پیش‌فرض دولت‌محوری نهادگرایی نئولیبرال و نادیده گرفتن تأثیرات بازیگران غیردولتی در مقیاس فراملی و فروملی را مورد نقد قرار داده‌اند و تأکید جدی بر بازیگران غیردولتی دارند (Hamad, 2016; Howell, 1998; Jensen, 2013). نئوکارکردگرایی بر نقش بازیگران غیردولتی برای انتقال نظرات و تجربیات خود به تصمیم‌گیرندگان به منظور بهبود عملکرد و اثربخشی چندجانبه‌گرایی^{۱۷} تأکید دارد (Nasiritousi et al., 2016). به عبارتی دیگر، نئوکارکردگراها برخلاف نهادگرایان نئولیبرال، دولت‌ها را تنها بازیگران اصلی در روابط بین‌الملل در نظر نمی‌گیرند، بلکه بازیگران غیردولتی را نیز در روابط بین‌الملل مدنظر قرار می‌دهند (Vollaard, 2018). نئوکارکردگراها معتقدند که نه تنها دولت‌ها (به طور مستقیم) و بازیگران غیردولتی (به طور غیرمستقیم) و از طریق اثرگذاری بر دولت‌ها) می‌توانند در سطح فراملی اثرگذار باشند و تغییرات نهادی ایجاد کنند (مانند نهادگرایان نئولیبرال)؛ بلکه بازیگران غیردولتی می‌توانند با تشکیل ائتلاف‌های فراملی بر روابط بین‌الملل و نهادها تأثیرگذار باشند (Bütthe and Swank, 2007). در واقع، قدرت و منافع بازیگران غیردولتی فراملی از سوی نئوکارکردگراها مورد پذیرش قرار می‌گیرد (Cowles, 1995). بنابراین، نئوکارکردگراها، علاوه بر تأثیر مستقیم بازیگران دولتی، نقش مستقیم بازیگران غیردولتی را حائز اهمیت می‌دانند و پیش‌فرض دولت‌محوری نهادگرایی نئولیبرال را مورد نقد قرار می‌دهند.

ذات مدیریت و برنامه‌ریزی منابع آب به ویژه در حوضه‌های آبریز فرامرزی نیازمند مشارکت معنادار ذی‌مدخلان در تمام سطوح است (Allan and Rieu-Clarke, 2010; Global Water Partnership, 2000; Jaspers, 2003; Lieberherr and Ingold,

2019) و عدم وجود مشارکت جوامع محلی در مواجهه با مسائل آبی منجر به تضعیف و حتی عدم موفقیت اجرای راهبردها می‌شود (Medema et al., 2016, 2015). از سوی دیگر، تصمیمات اتخاذ شده در نهادهای آبی فرامرزی به منظور طراحی و تدوین سازوکارهای اشتراک‌گذاری آب بین کشورهای ساحلی در برخی از موارد منجر به عدم تأمین منافع جوامع محلی و بازیگران غیردولتی شده است (Earle and Neal, 2017). از مهم‌ترین دلایل این امر می‌توان به عدم وجود یک سازوکار مشارکتی مناسب در نهاد آبی موجود به منظور مشارکت همه سطوح ذی‌مدخلان و انتقال نظرات و تجربیات آن‌ها اشاره کرد. مبتنی بر پیش‌فرض دولت‌محوری در تعاملات بین‌المللی، نهادگرایان نئولیبرال به مشارکت بازیگران غیردولتی در اتخاذ تصمیمات و اقدامات نهادهای آبی نمی‌پردازند. نظریه نئوکارکردگرایی برخلاف نهادگرایی نئولیبرال صرفاً دولت‌ها را بازیگران اصلی در روابط بین‌الملل در نظر نمی‌گیرد (Adeniji and Adegunwa, 2019; Dosenrode, 2010) بلکه بنا بر این نظریه ذی‌مدخلان (بازیگران) غیردولتی نیز می‌توانند بر نهادهای آبی تأثیرگذار باشند (Bütthe and Swank, 2007). بر این اساس، به منظور اتخاذ تصمیمات کارآمد از سوی نهادهای آبی باید مشارکت ذی‌مدخلان دولتی و غیردولتی یا نمایندگان آن‌ها در سطوح مختلف در تصمیم‌گیری‌ها لحاظ شود. اصول چهارگانه دوبلین (۱۹۹۲) به طور جدی بر رویکرد مشارکتی و مشارکت ذی‌مدخلان مختلف (اعم از دولتی و غیردولتی) در تمام سطوح به منظور توسعه و مدیریت منابع آب تأکید کرده است (Solanes and Gonzalez-Villarreal, 1999). بنابر اهمیت مشارکت ذی‌مدخلان حتی محققین در مدل‌سازی‌های مهندسی و تکنیکال سیستم‌های آبی به مشارکت ذی‌مدخلان در سطوح مختلف پرداختند (Gaddis et al., 2010; Pluchinotta et al., 2018; Voinov and Gaddis, 2008).

روابط موجود در حوضه آبریز فرامرزی راین (مشترک بین نه کشور اروپایی شامل سوئیس، اتریش، ایتالیا، لیختن‌اشتاین، فرانسه، لوکزامبورگ، آلمان، بلژیک و هلند) شاهدی بر نقد نظریه نئوکارکردگرایی بر پیش‌فرض دولت‌محوری نهادگرایان نئولیبرال در مدیریت حوضه‌های آبریز فرامرزی است. کیفیت آب در حوضه آبریز راین تا سال ۱۹۸۶ مهم‌ترین چالش میان کشورهای ساحلی بود (Schulte-Wülwer-Leidig et al., 2018; Widmer et al., 2019). به علت انقلاب صنعتی در کشورهای ساحلی رود راین، کیفیت آب این رودخانه به طرز چشمگیری کاهش یافت (Chen et al., 2021). با توجه به آلوده شدن آب توسط کشورهای بالادست، آب مورد

استفاده توسط مصرف‌کنندگان پایین‌دست دارای کیفیت پایینی بود (Widmer et al., 2019). اگرچه کشورهای پایین‌دست مانند هلند در سال ۱۹۳۱ تلاش کردند تا از راین محافظت کنند، اما تا سال ۱۹۵۰ این موضوع مورد توافق کشورهای ساحلی قرار نگرفت (Mostert, 2009).

در نهایت کمیسیون بین‌المللی حفاظت از رود راین در برابر آلودگی (ICPRP^۱) در سال ۱۹۵۰ به منظور مواجهه با مناقشه‌های آبی حاصل از آلودگی رودخانه فرامرزی راین تشکیل شد (Bernauer and Moser, 1996; Myint, 2003). این کمیسیون پس از مدتی به منظور بررسی دامنه گسترده‌تری از مسائل در این حوضه، به کمیسیون بین‌المللی حفاظت از راین (ICPR) تغییر نام داد (Dieperink, 2000). کشورهای هلند، آلمان، فرانسه، لوکزامبورگ، سوئیس و کمیسیون اروپا^{۱۹} اعضای اصلی ICPR بودند. علیرغم شکل‌گیری نهادهای آبی از جمله ICPR در حوضه آبریز راین برای رسیدگی به مسأله کیفیت آب و فراهم آوردن بستری برای مذاکره کشورهای ساحلی رود راین، تا سال ۱۹۸۶ تغییری در رفتار کشورها به منظور بهبود کیفیت آب رودخانه راین ایجاد نشد (Chen et al., 2021). این نهاد آبی در ده سال اول تنها بر جمع‌آوری و انتشار اطلاعات درخصوص کیفیت آب متمرکز بود و از ابزار اجرایی مناسب جهت اعمال فشار سیاسی بر دولت‌های ساحلی به منظور کاهش آلودگی آب بهره‌مند نبود (Bernauer and Moser, 1996; David and GILBERT, 1977; Dieperink, 2011).

در اول نوامبر سال ۱۹۸۶، به دلیل آتش‌سوزی کارخانه مواد شیمیایی ساندوز^{۲۰} در سوئیس، بیش از ۳۰ تن آفت‌کش به رودخانه راین ریخته شد که باعث مرگ ماهی‌ها و سایر موجودات زنده در مسیر این رود تا هلند شد (Mielnik, 2018; Verweij, 2017). حادثه نشت ساندوز در حوضه آبریز راین منجر به نابودی حیات اکتولوژیک رودخانه و همچنین مسمومیت تعدادی از شهروندان کشورهای ساحلی شد (Chen et al., 2021). نشت ساندوز و آلودگی آب ناشی از آن، خشم مردم در کشورهای ساحلی را برانگیخت.

علاوه بر موارد ذکر شده، حادثه چرنوبیل در همان سال بر تقویت حس بحران عمومی نسبت به شرایط اکتولوژیک حوضه آبریز راین اثر قابل توجهی داشت. همچنین، توجه عمومی به مسائل محیط‌زیستی در دهه ۱۹۸۰ افزایش چشمگیری داشت به طوری که در فرانسه تعداد افرادی که معتقد بودند کیفیت آب به هر قیمتی باید بهبود یابد، ۱۵ درصد

افزایش پیدا کرده بود (Chen et al., 2021). رشد سازمان‌های مردم‌نهاد و احزاب سبز در کشورهای ساحلی نیز در افزایش آگاهی و توجه مردم نسبت به مسائل محیط‌زیستی تأثیر بسزایی داشته است. برای مثال حزب سبز آلمان دارای بیشترین قدرت در میان مردم علی‌الخصوص پس از حادثه ساندوز شد. این عوامل سبب شد که شهروندان کشورهای ساحلی برای اولین بار همبستگی خود را با راین و حفاظت از آن نشان دهند. از این رو حادثه نشت ساندوز نقطه عطفی برای ایجاد همگرایی بین کشورهای بالادست و پایین دست در حوضه آبریز راین شد (Chen et al., 2021).

اهمیت حفظ شرایط محیط‌زیستی حوضه آبریز راین، سبب ایجاد هنجارها و ارزش‌های محیط‌زیستی جدید برای حفظ اکوسیستم رودخانه راین شد. به دلیل افزایش فشار عمومی در خصوص حفظ کیفیت آب و شرایط اکتولوژیک حوضه آبریز راین، بهبود کیفیت آب و حفظ حیات اکتولوژیک این حوضه به عنوان منافع دولت‌های ساحلی تعریف و در دستور کار این دولت‌ها قرار گرفت (Chen et al., 2021). این امر دولت‌های ساحلی در حوضه آبریز راین را مجبور به اخذ تصمیمات و اقدامات لازم در راستای بهبود کیفیت آب و تقویت همکاری کرد (Verweij, 2017). به طوری که کشورهای بالادست به منظور بهبود کیفیت آب، تصفیه‌خانه‌های پیشرفته‌ای را در خروجی کارخانه‌های خود تأسیس کرده و آلودگی ناشی از فعالیت‌های صنعتی در بالادست رودخانه راین را کنترل کردند (Plum and Schulte-Wülwer-Leidig, 2014; Zhu et al., 2021). از این رو در مدت کوتاهی، سه کنفرانس وزیران برگزار شد که منجر به تصویب برنامه اقدام راین (RAP^{۲۱}) به منظور اصلاح ساختار نهادی موجود در سال ۱۹۸۷ شد (Verweij, 2017). اهداف RAP بر اساس هویت جمعی شکل گرفته و منافع جدید دولت‌های ساحلی تعریف شد (Chen et al., 2021). این نهاد آبی به موفقیت قابل توجهی در بهبود کیفیت آب، بازگشت گونه‌های آبی و هزینه بالای همکاری دست یافت (Myint, 2003).

با توجه به بررسی حوضه آبریز راین پیش‌فرض نهادگرایان درخصوص عدم موفقیت نهادهای آبی با محوریت بازیگران دولتی به منظور همکاری در راستای بهبود کیفیت آب پیش از سال ۱۹۸۶ به خوبی روشن شده است. پس از حادثه ساندوز با رشد سازمان‌های مردم‌نهاد و احزاب غیردولتی به همراه افزایش آگاهی مردم و توجه افکار عمومی به مسائل محیط‌زیستی، دولت‌ها را مجبور به تغییر رفتار خود در خصوص مواجهه با مناقشه‌ها و ایجاد همکاری آبی کرد. به طوری که

با ایجاد نهاد آبی جدید مانند RAP موفقیت قابل توجهی در بهبود کیفیت آب و بازگشت گونه‌های آبی به دست آمد.

۳-۳- آنارشی

آنارشی از جمله مفاهیم کلیدی در تحلیل روابط بین‌الملل محسوب می‌شود (Kazmi, 2019; Milner, 1991). نظریه‌های متعددی در روابط بین‌الملل از جمله رئالیسم، نئورئالیسم، مکتب انگلیسی و نهادگرایی نئولیبرال با وجود تفاوت‌های هنجاری و مفهومی از آنارشی، بر ضرورت توجه به این مفهوم تأکید می‌کنند (Lechner, 2017). بطور کلی در برخورد با آنارشی برخی از نظریه‌های روابط بین‌الملل مانند رئالیسم و لیبرالیسم آنارشی را به عنوان یک شرط زمینه‌ای در نظر می‌گیرند و برخی دیگر مانند نظریه‌های سازه‌انگاری^{۲۲} و انتقادی^{۲۳}، فرض زمینه‌ای بودن آنارشی را مورد سؤال قرار می‌دهند (Kazmi, 2019). از جمله تعاریف مختلف ارائه شده برای آنارشی نیز می‌توان به فقدان نظم (Lechner, 2017)، فقدان حکومت مرکزی (Milner, 1979; Waltz, 1991) و عدم وجود اقتدار مرکزی (Hurd, 2008; Oye, 1985) اشاره کرد.

بر اساس نظریه نهادگرایی نئولیبرالیسم، آنارشی یکی از ویژگی‌های مهم نظام بین‌الملل است که شکل‌دهنده ترجیحات و کنش‌های دولت‌ها و در نتیجه پایه و اساس تعاملات بین‌المللی است (Grieco, 1988). نظریه پردازان نهادگرایی نئولیبرالیسم بر این باورند که در نظام بین‌الملل، حکومت مرکزی به منظور وضع و اجرای قوانین بین‌الملل، ضمانت قوانین رفتاری و اجبار کشورها به عمل کردن به تعهدات خود و همکاری با یکدیگر وجود ندارد (Hellmann and Wolf, 1993). در چنین شرایطی کشورها می‌توانند با یکدیگر معاهده و توافقنامه امضا کنند؛ اما اقتداری به منظور تضمین اجرای آن و مجازاتی برای عدم پایبندی به معاهده‌ها و توافقنامه‌ها وجود ندارد. به عبارت دیگر عدم وجود یک نهاد بین‌المللی مرکزی برای اجرا و تضمین تعهدات، احتمال همکاری میان دولت‌ها را کاهش می‌دهد (Grieco, 1988). بنابر نظر نهادگرایان نئولیبرالیسم در محیط آنارشیک نظام بین‌الملل و عدم وجود اقتدار مرکزی، نهادها شرایط را برای همکاری بین کشورها و دستیابی به منافع خود (سود اقتصادی) تسهیل می‌کنند (Hellmann and Wolf, 1993; Powell, 1991).

نظریه پردازان سازه‌انگاری از اصلی‌ترین منتقدان پیش فرض نهادگرایان نئولیبرال مبنی بر غلبه^{۲۴} نهادها بر آنارشیک بودن نظام بین‌الملل و

سوق دادن آن به سمت همکاری هستند. یکی از اصلی‌ترین گام‌ها در تجزیه و تحلیل روابط بین‌الملل و سیاست‌های خارجی دولت‌ها در محیط آنارشیک، چگونگی شکل‌گیری رفتار دولت‌ها است. برخلاف نهادگرایان که معتقدند ساختارهای مادی شکل‌دهنده رفتار و تعاملات کشورها در فضای بین‌الملل هستند؛ سازه‌انگاران با تأکید بر اهمیت ساختارهای هنجاری و ذهنی (غیرمادی) بر این باورند که هویت‌ها و هنجارهای دولت‌ها شکل‌دهنده منافع و در نتیجه رفتار آن‌ها هستند (Price and Reus-Smit, 1998). بر این اساس، هویت‌ها، هنجارها و ارزش‌های دولت به عنوان منبع رفتار آن در اقدامات سیاست خارجی دولت تشخیص داده می‌شود (Ashizawa, 2008). در این نظریه، هویت‌ها، هنجارها و ارزش‌های دولت‌ها، رفتار آن‌ها را از طریق ایجاد و شکل‌دهی به منافع تحت‌تأثیر قرار می‌دهد (Nagheebay, 2021). لذا برخلاف نهادگرایان نئولیبرال که بر نقش نهادها در تغییر سیاست‌ها و رفتار دولت‌ها تأکید دارند (Mercer, 1995)، سازه‌انگاران بر نقش ساختارهای ذهنی از جمله هویت‌ها، هنجارها، ارزش‌ها و تجربه‌های گذشته در تغییر سیاست‌ها و رفتار دولت‌ها در نظام آنارشیک تأکید می‌کنند (Karlsson-Vinkhuyzen and Vihma, 2009; Katzenstein, 1996). بر این اساس، ایجاد همکاری در محیط آنارشیک بر اساس نظریه سازه‌انگاری مستلزم توجه به هویت‌ها، ارزش‌ها و هنجارهای دولت‌ها است (Copeland, 2000). به عبارت دیگر، عدم توجه به ارزش‌ها، هویت‌ها و هنجارهای دولت‌ها در نظریه نهادگرایی منجر به عدم امکان غلبه بر آنارشی و شکل‌گیری همکاری توسط نهادها در بین‌المللی در همه محیط‌های آنارشیک می‌شود.

تجزیه و تحلیل روابط هیدروپلیتیکی و سیاست‌های خارجی دولت‌های ساحلی در حوضه‌های آبریز، مستلزم بررسی چگونگی شکل‌گیری رفتار دولت‌های ساحلی از منظر نظریه پردازان مختلف است. نهادگرایان نئولیبرال نهادهای آبی در حوضه‌های آبریز فرامرزی را اصلی‌ترین عامل شکل‌دهنده رفتار دولت‌ها می‌دانند و بر این باورند که ایجاد نهادهای آبی در محیط‌های آنارشیک می‌تواند سبب تغییر رفتار دولت‌های ساحلی و در نتیجه شکل‌گیری همکاری شود (Williams, 2020). این در حالی است که از نظر سازه‌انگاران، بررسی ساختارهای هنجاری و ذهنی مانند هویت‌ها، هنجارها و ارزش‌های دولت‌های ساحلی در حوضه‌های آبریز فرامرزی به منظور مواجهه با مناقشه‌ها و ایجاد همکاری در محیط آنارشیک ضروری است. بنابر نظر سازه‌انگاران، هویت‌ها، هنجارها و ارزش‌های دولت‌های ساحلی، تعاملات بین‌المللی و در نتیجه روابط هیدروپلیتیک را در حوضه‌های آبریز فرامرزی تشکیل می‌دهند. بنابراین و بر اساس نظریه

از بدو شکل‌گیری و استقلال کشور یا دولت تاجیکستان در دهه ۱۹۲۰، ایجاد هویت ملی تاجیکی و تلاش برای تقویت آن مورد توجه جدی مردم این کشور قرار گرفته است (RashidiNejad et al., 2021). تقابل هویت تاجیکی و هویت ازبکی همراه با ادعاهای دولت‌ها درخصوص تلاش‌های مداوم ازبکستان در راستای تضعیف تاجیکستان، منجر به آن شد که تاجیک‌ها نسبت به ضرورت شکل‌گیری و تقویت ملی‌گرایی تعصب داشته باشند (Heathershaw and Herzig, 2013). لازم به ذکر است تقابل میان ازبکستان و تاجیکستان، علاوه بر مساله ساخت سد راغون، دارای پیشینه تاریخی اختلافات ارضی و قومی میان دو کشور نیز هست (RashidiNejad et al., 2021). دولت تاجیکستان از نمادسازی سد راغون برای کسب مشروعیت و تقویت حس هویت ملی و میهن‌پرستی استفاده می‌کند (Menga, 2015).

امامعلی رحمان، رئیس‌جمهور تاجیکستان، در یک استراتژی با هدف مشروعیت‌بخشی به قدرت خود، این سد را بارها در سخنرانی‌های خود به عنوان عنصر اصلی در روند ملت‌سازی کشور به تصویر کشید که نماد میهن‌پرستی و هویت ملی است (Menga, 2015). برای نمونه، امامعلی رحمان در سخنرانی سالانه خود با مردم در سال ۲۰۱۰ اشاره کرد که «سد راغون نماد غرور و افتخار ملی است» و ساخت سد را «مسأله مرگ و زندگی» مطرح کرد. او همچنین در مراسمی که به مناسبت آغاز مجدد ساخت سد راغون در سال ۲۰۱۶ برگزار شد ضمن آنکه مردم تاجیکستان را میهن‌پرست و وفادار به ملت خواند، سد راغون را به عنوان یک نماد «متحدکننده» توصیف کرد (Hermano, 2019). ارزش‌های میهن‌پرستانه بار دیگر در نوامبر ۲۰۱۸ در مراسم افتتاح اولین توربین این سد تأیید شد؛ به طوری که رئیس‌جمهور تاجیکستان در سخنرانی خود موفقیت ساخت این سد را به عنوان عنصری از غرور ملی بیان می‌کند (Hermano, 2019).

هویت ملی‌گرایی و ارزش‌های میهن‌پرستی و توانمندسازی تاجیکستان منجر به تعریف منافع این کشور در قالب مستقل شدن از کشورهای همسایه، امنیت انرژی و رشد اقتصادی شده است. لذا دولت تاجیکستان به منظور دستیابی به منافع خود، توجه ویژه‌ای به سدسازی و به طور خاص ساخت سد راغون بر روی آمودریا دارد. به عبارتی سیاست آبی تاجیکستان مبتنی بر «سیاست احداث سد» شکل گرفته است. دولت تاجیکستان بر این باور است که از طریق کنترل منابع آب فرامرزی می‌تواند به خودکفایی در تأمین انرژی، رشد اقتصادی و افزایش قدرت خود در منطقه آسیای مرکزی دست پیدا کند (Hermano, 2019).

سازمان‌نگاری، تلاش برای از بین بردن هویت‌های متضاد و منافع متضاد ایجادشده و شکل‌گیری هویت‌جمعی در حوضه آبریز فرامرزی می‌تواند منجر به ایجاد همکاری در محیط آنارشیک می‌شود (Zhong, 2018). منطقه آسیای مرکزی با مساحتی در حدود چهار میلیون کیلومتر مربع، شامل پنج کشور ازبکستان، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و ترکمنستان است و اصلی‌ترین حوضه آبریز این منطقه دریاچه آرال با دو رودخانه اصلی آمودریا و سیردریا است (Rahaman, 2012). آسیای مرکزی همواره در توزیع منابع آبی خود با مشکل روبه‌رو بوده است (Zhiltsov et al., 2018). این منطقه به دو دسته کشورهای بالادست و پایین‌دست تقسیم شده است. از منظر جغرافیایی، کشورهای بالادست دارای منابع آبی متعددی هستند، در حالی که کشورهای پایین‌دستی غنی از منابع دیگر مانند گاز و نفت هستند و منابع آب را از کشورهای بالادست مجاور دریافت می‌کنند (Zhiltsov et al., 2018). پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱، کشورهای تازه‌استقلال‌یافته (بدون افغانستان) نهادهای متعددی از جمله صندوق بین‌المللی نجات دریای آرال (IFAS) و کمیسیون بین‌ایالتی هماهنگی آب (ICCHC)، را برای رسیدگی به بحران دریای آرال و مدیریت مشترک رودخانه‌های فرامرزی تأسیس کردند. با این حال تنش‌ها بر سر آب و مناقشه‌ها در مورد پروژه‌های سدسازی همچنان وجود دارند (Sehring and Ibatullin, 2020). از این رو نهادهای آبی ایجاد شده در این حوضه آبریز در مواجهه با مناقشه‌ها و ایجاد همکاری میان کشورهای ساحلی آسیای مرکزی موفق نبودند (Krasznai, 2018; Sehring, 2021).

ازبکستان و تاجیکستان از زمان فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی سابق، به ویژه در رابطه با مدیریت منابع انرژی و آب، مناقشه‌های متعددی بر سر دستیابی به منافع خود داشته‌اند. ساخت سد راغون بر روی رودخانه وخش، یکی از شاخه‌های اصلی آمودریا، توسط تاجیکستان یکی از مهم‌ترین موضوعاتی است که منجر به اختلاف در این حوضه شده است (Mohapatra, 2022). ساخت سد راغون به تاجیکستان در دستیابی به خودکفایی در تولید برق و صادرات برق مازاد به کشورهای همسایه کمک کرده است (Water Power Magazine, 2019). از طرفی ازبکستان به دلیل وابستگی به این رود، به شدت نگران کاهش آورد رود به کشور خود و تأثیر آن بر تأمین آب مورد نیاز برای تولید پنبه و گندم است (Bologov, 2016; Jalilov, 2010; White, 2013). از این رو در شرایط موجود، به دلیل عدم هماهنگی و مغایر بودن منافع هر کشور با استراتژی کلی منطقه، شکل‌گیری همکاری و مشارکت آبی در این حوضه دشوار شده است (Wang et al., 2021).

کشورهای ساحلی در این حوضه آبریز شود. این در حالی است که تا زمان به روی کار آمدن میرضیایف، نهادهای آبی موجود در این حوضه آبریز در برقراری تعادل میان چالش‌های امنیت انرژی و استقلال در بالادست (تاجیکستان) و تقاضای اقتصادی و کشاورزی در پایین‌دست (ازبکستان) در محیط آنارشیک و مواجهه با مناقشه‌های آبی با شکست روبه‌رو شده است. لذا بنابر نظر سازه‌انگاران اصلاح رفتار دولت‌های ساحلی به منظور یافتن راه‌حل کارآمد برای اختلافات بین نیاز بالادستی (امنیت انرژی) و تقاضای پایین‌دستی (شرب، آبیاری) صرفاً با ایجاد نهادهای آبی در تمام حوضه‌های آبریز امکان‌پذیر نیست. باتوجه به اینکه رفتار دولت‌های ساحلی براساس هویت‌ها، هنجارها و ارزش‌های آنها شکل می‌گیرد، تغییر در رفتار نیز مستلزم تغییر در ساختارهای ذهنی و هنجاری ذی‌مدخلان حوضه آبریز است. در حوضه آبریز آمودریا نیز تا پیش از به روی کار آمدن میرضیایف با هنجارها و ارزش‌های جدید تغییری در گفتمان و روابط هیدروپلیتیکی میان کشورهای ازبکستان و تاجیکستان ایجاد نشد.

۳-۴- ساختارگرایی

روابط ساختار-کارگزار یکی از چالش‌های مطرح در مبانی نظری روابط بین‌الملل است. نظریه‌های روابط بین‌الملل را از این منظر می‌توان به سه دسته تقسیم کرد: (۱) نظریه‌هایی مانند مارکسیسم (Smith et al., 1996; Wallerstein, 1996)، نئورئالیسم (Waltz, 1979) و نتولیرالیسم (Gowa, 1986; Keohane, 1989) که مبتنی بر ساختارمحوری هستند، (۲) نظریه‌هایی از جمله رئالیسم کلاسیک (Wendt, 1987) و لیبرالیسم (Williams, 2001) که بر اساس کارگزارمحوری هستند و (۳) نظریه‌هایی مانند انتقادی (Mearsheimer, 1995)، سازه‌انگاری (Wendt, 1992) و مکتب انگلیسی (Bull, 1977) که تعامل و ارتباط متقابل ساختار و کارگزار را در نظر می‌گیرند.

نهادگرایان نتولیرال، منبع و مرجع رفتار کشورها و داده‌های بین‌المللی را ساختار نظام بین‌الملل می‌دانند (Gowa, 1986). نظریه نهادگرایی نتولیرال، نظام بین‌الملل را دارای دو بعد مهم شامل ساختار و فرایند می‌دانند؛ ساختار در قالب توزیع قدرت بین کشورها^{۲۵} و فرآیند به صورت تعامل کشورها با هم تعبیر می‌شود (Ganesan, 1995; Nye, 1988). نهادگرایان نتولیرال ساختار را سازنده واحدها (رفتار بازیگران) در نظر می‌گیرند (Finnemore, 1996). وجود و هستی ساختار کلی نهاد، بنا بر نظریه نهادگرایی نتولیرال، مستقل از اجزا و بازیگران است. این در حالی است که واحدها (بازیگران)، هویتی مستقل از ساختار کلی

ساخت سد راغون در کشور تاجیکستان باعث ایجاد تغییرات قابل توجهی در کشور ازبکستان می‌شود. این امر منجر به آن شد که کشور ازبکستان نسبت به دستیابی به منافع خود در خصوص تامین آب مورد نیاز برای کشاورزی احساس خطر جدی کند. در واقع، محصول اصلی صادرات ازبکستان پنبه است و در صورت ساخت سد راغون، این کشور آب کافی برای تولید پنبه دریافت نخواهد کرد و موجب بروز مشکلات اقتصادی متعددی خواهد شد (Abdullaev et al., 2007). نگرانی‌های ایجاد شده به دلیل احتمال کاهش جریان آب در پایین‌دست منجر به انتقادات شدید از طرف دولت ازبکستان شده بود. در دهه ۲۰۰۰، مخالفت ازبکستان با ساخت نیروگاه برق آبی راغون اشکال مختلفی داشت و مناقشه میان دو کشور را افزایش داد (Silvan, 2020). به طوری که ازبکستان از سال ۲۰۱۰، ممنوعیت حمل و نقل به داخل و خارج از تاجیکستان را اعمال کرد که اثرات مخرب بر اقتصاد تاجیکستان داشت (Silvan, 2020). همچنین، در سال ۲۰۱۲، کشور ازبکستان انتقال گاز خود را به کشور تاجیکستان قطع کرد که این امر منجر به کاهش شدید تجارت دوجانبه از ۳۰۰ میلیون دلار در سال ۲۰۰۸ به حدود دو میلیون دلار در سال ۲۰۱۴ شد (Lemon, 2016).

در زمان به قدرت رسیدن میرضیایف، رئیس‌جمهور جدید ازبکستان، در سال ۲۰۱۶، ازبکستان از نظر سیاسی و اقتصادی کاملاً منزوی بود (Silvan, 2020). از این رو میرضیایف با ایجاد اصلاحات در سیاست خارجی کشور ازبکستان به دنبال مقبولیت‌سازی ازبکستان در داخل و خارج و دوری از سیاست منزوی بودن کریموف برای ایجاد زمینه سرمایه‌گذاری‌های خارجی در این کشور بود (Burnell, 2007). هدف میرضیایف از اصلاحات، رشد اقتصادی و اجتماعی است و در راستای دستیابی به این اهداف به دنبال ایجاد فضای دوستانه با کشورهای همسایه از جمله تاجیکستان می‌باشد (Silvan, 2020). لذا با روی کار آمدن میرضیایف، گفتمان این کشور از بی‌اعتمادی به سمت همکاری‌های اقتصادی و سیاسی با تاجیکستان تغییر پیدا کرد (Hermano, 2019). بنابراین علیرغم وجود نهادهای متعدد در حوضه آبریز آمودریا، تا زمان تغییر رئیس‌جمهور ازبکستان، تغییری در روابط هیدروپلیتیکی دو کشور تاجیکستان و ازبکستان در محیط آنارشیک آسیای مرکزی رخ نداد (Hermano, 2019).

در صورت مبنا قرار دادن نظر نهادگرایی می‌توان این چنین ادعان کرد که نهادهای آبی موجود در حوضه آبریز آمودریا می‌تواند با اصلاح رفتار دولت‌های ساحلی منجر به غلبه بر آنارشی و ایجاد همکاری بین

ندارند (Ashley, 1984). بر اساس پیش فرض ساختارمحوری نظریه نهادگرایی نئولیبرالیسم، شناخت رفتار و سیاست کشورها در مقیاس بین‌المللی مستلزم درک ماهیت ساختار نظام بین‌الملل و بستر تعاملی کشورها است (Keohane, 1989).

پیش فرض ساختارگرایی نهادگرایان نئولیبرال مورد نقدهای جدی قرار گرفته است. نظریه سازه‌نگاری یکی از اصلی‌ترین منتقدان این پیش فرض است. بر اساس نظریه سازه‌نگاری، ساختار و کارگزار به‌طور مستقیم و متقابل با یکدیگر در ارتباط هستند (Onuf, 1994). دیدگاه ساختار-کارگزار از منظر نظریه سازه‌نگاری به این معنا است که عملکرد روابط بین‌الملل، محصول تعامل ساختار و کارگزاران است. از نظر نظریه‌پردازان سازه‌نگاری ساختار نظام بین‌الملل در ارتباط متقابل با هویت‌ها، هنجارها و تعاملات کنشگران است (Klotz, 1995). نکته قابل توجه در نقد پیش فرض ساختارمحوری نهادگرایان نئولیبرال این است که نحوه تعاملات و اقدامات کشورها به ساختار نظام بین‌الملل وابسته و محدود می‌شود (Sterling-Folker, 2000; Wendt, 1992). در صورت عدم توجه به اثرات متقابل ساختار و کارگزار بر یکدیگر، درک و تحلیل صحیح از ارتباط عوامل کارگزاران با ویژگی‌های ساختاری نظام بین‌الملل صورت نمی‌گیرد (Bobulescu, 2011). نظریه‌پردازان سازه‌نگاری برخلاف نهادگرایان نئولیبرال، ساختار را مؤلفه مستقلی نمی‌دانند؛ بلکه بر این باورند که در نظام بین‌الملل ساختاری وجود دارد که برساخته کنش‌های فردی یا جمعی است (Jackson, 2009). بدین ترتیب، سازه‌نگاران ابعاد تعاملی ساختار و کارگزار را در نظر می‌گیرند.

مبنتی بر نظریه نهادگرایی نئولیبرال، می‌توان چنین استدلال کرد که ارتباطی یک‌سویه بین ساختار نهاد آبی و رفتار کشورهای ساحلی به‌منظور مدیریت حوضه‌های آبریز فرامرزی وجود دارد. به عبارت دیگر صرفاً ساختار نهاد آبی، شکل‌دهنده رفتار و تعاملات کشورهای ساحلی به‌منظور مدیریت حوضه‌های آبریز فرامرزی است. لذا نهادگرایان نئولیبرال تشکیل نهادها و معاهده‌های آبی را مهم‌ترین ابزار مؤثر در تعاملات بین‌المللی آبی می‌دانند. این در حالی است که تعدد ذی‌مدخلان در حوضه‌های آبریز مشترک و فرامرزی منجر به وجود هویت‌ها و هنجارهای اجتماعی مختلف، تناقض و تضاد منافع و وجود انواع تعاملات آبی در ذات سیستم‌های آبی شده است (Mirhashemi, 2021). سیستم‌های آبی از زیرسیستم‌های گسترده، به‌هم‌پیوسته و درهم‌تنیده‌ای تشکیل شده‌اند که حوزه‌ها، مقیاس‌ها و سطوح مختلفی را دربرمی‌گیرند. روابط موجود بین

متغیرهای طبیعی، اجتماعی و سیاسی در زیرسیستم‌های مذکور و وجود ذی‌مدخلان متعدد (از جمله کشاورزان، مصرف‌کننده‌های صنعتی، مصرف‌کننده‌های شهری و مصرف‌کنندگان زیست‌محیطی) منجر به پیدایش ارزش‌ها، هنجارها و هویت‌های متفاوت در حوضه‌های آبریز مشترک و فرامرزی شده است (Islam and Susskind, 2012; Mirhashemi Dehkordi et al., 2021). بدیهی است که هر یک از هویت‌های موجود در حوضه آبریز، در پی دستیابی به نیازها و منافع آبی متفاوتی هستند و به دنبال برآورده ساختن نیازهای خود باعث شکل‌گیری انواع تعاملات آبی در حوضه می‌شوند. بر این اساس، ارتباط بین ساختار نهاد آبی از یک سو و رفتار کشورهای ساحلی از سوی دیگر، ارتباطی درهم‌تنیده، پویا و متأثر از مؤلفه‌های ارزشی، هنجاری و هویتی است. به عبارت دیگر، وجود هویت‌ها و هنجارهای متفاوت در حوضه‌های آبریز منجر به شکل‌گیری منافع متعدد بین ذی‌مدخلان حوضه‌های آبریز می‌شود و تعدد منافع نیز بر شکل‌گیری رفتار و تعاملات دولت‌ها و ساختار نهادهای آبی اثرگذار است.

روابط موجود در حوضه آبریز فرامرزی اردن بیانگر اثر متقابل ساختار نهادهای موجود و رفتار کشورهای ساحلی در راستای مواجهه با مسائل آبی در این حوضه آبریز است. حوضه آبریز اردن یکی از درهم‌تنیده‌ترین سیستم‌های هیدرولوژیکی و یکی از پرتنش‌ترین حوضه‌های آبریز جهان است (Yoffe and Wolf, 2007) که بین کشورهای اردن، لبنان، سوریه و فلسطین (کرانه باختری و فلسطین اشغالی) مشترک است (Reed, 2017). به دلیل اهمیت منابع آبی حوضه و اهمیت نظامی و استراتژیک آن، رژیم صهیونیستی همواره به دنبال سیطره بر رودخانه بوده است و این امر منجر به پیدایش مناقشه‌های بسیار شدید و متعددی در حوضه شده است (Zeitoun et al., 2012). پیمان اسلو، پیمان اسلو ۲ و کمیته مشترک آب اسرائیل و فلسطین (JWC) از جمله توافقاتی شکل گرفته میان رژیم صهیونیستی و فلسطین به منظور مدیریت بهره‌برداری از منابع آبی مشترک است (Zeitoun, 2008). علیرغم شکل‌گیری نهادهای آبی متعدد در حوضه آبریز اردن برای مواجهه با مناقشه‌های آبی و ایجاد همکاری میان کشورهای ساحلی اما تاکنون بهبودی در روابط میان رژیم صهیونیستی و فلسطین ایجاد نشده و تنش‌ها میان آن‌ها برقرار است (Selby, 2013).

ماهیت ایدئولوژیک و سیاسی منابع آب برای رژیم صهیونیستی، آب را به عنوان ابزاری برای اعمال فشار سیاسی و صلح‌سازی هدفمند تبدیل کرده است (Aggestam and Sundell-Eklund, 2014). با نگاهی استراتژیک، منابع آبی در رژیم صهیونیستی نقش مهمی در

سیاست‌های داخلی و خارجی به منظور دستیابی به منافع خود ایفا می‌کند (Valigholizadeh, 2019). جلوگیری از توسعه اجتماعی و سیاسی فلسطین، تسریع فرآیند دولت-ملت‌سازی، حفظ موقعیت هژمون در منطقه از جمله منافع مدنظر رژیم صهیونیستی است (Valigholizadeh, 2011). لذا رژیم صهیونیستی با استفاده از سیاست‌های آرمانی‌سازی موضوع آب، تقویت نگرش مذهبی و ایدئولوژیک به آب، ایجاد و تقویت ملی‌گرایی آبی، امنیتی‌سازی آب و مشارکت هدفمند در مذاکرات صلح‌سازی و ایجاد نهادهای آبی (پیمان اسلو ۱ و ۲، JWC) درصدد کنترل و انحصار منابع آبی مشترک است (Aggestam and Sundell-Eklund, 2014; Valigholizadeh, 2011, 2019).

علاوه بر این، مکتب نئوگراشی نیز منتقد گزاره‌ی مستقل بودن هویت نهادها و عدم تأثیرپذیری آن‌ها از قدرت‌ها است. این مکتب یکی از مکاتب انتقادی در حوزه روابط بین‌الملل و مبتنی بر نظریات آنتونیوگراشی (Gramsci, 2020) است. متفکران مکتب نئوگراشی بر این باورند که ایدئولوژی نئولیبرالی نقشی سازنده در ایجاد هژمونی جهانی دارد (Germain and Kenny, 1998). از منظر آن‌ها هژمونی جهانی از گسترش هژمونی داخلی (ملی) یک طبقه اجتماعی خاص (اغلب طبقه سرمایه‌دار) به بیرون از مرزها (Cox, 1983) و در نهایت شکل‌گیری یک بلوک تاریخی نوظهور از سرمایه‌داری جهانی ایجاد می‌شود. این بلوک توسط یک طبقه سرمایه‌دار فراملی رهبری می‌شود (Robinson, 2005). نئوگراشیست‌ها، نهادهای بین‌المللی منتج از نهادگرایی نئولیبرال را از جمله عوامل اصلی تبعیت از هژمونی جهانی و تحت سلطه آن و در نتیجه غیرمستقل می‌دانند (Cox, 1983).

نئوگراشیست‌ها بر این باورند که نهادها در کنار رویه‌ها و سازوکارهای جهانی، بیانی از هژمونی جهانی هستند که قواعد عمومی رفتار دولت‌ها و قواعد عمومی شیوه تولید غالب (Rupert, 1995) در سطح نظام بین‌الملل را تجویز می‌کنند. بخشی از این نهادها، سازمان‌های بین‌المللی هستند که نئوگراشیست‌ها آن‌ها را سازوکار و ابزاری در خدمت هژمونی جهانی می‌دانند و بر این باورند که سازمان‌های بین‌المللی به صورت فرآیندی عمل می‌کنند که از آن طریق نهادها و ایدئولوژی مربوط به هژمونی جهانی توسعه می‌یابد. آن‌ها معتقدند این سازمان‌ها از پنج طریق نقش هژمونیک خود را ایفا می‌کنند (Cox, 1983): ۱- قواعدی را در بر می‌گیرند که گسترش نظم جهانی را تسهیل می‌کنند، ۲- خود ماحصل نظم هژمونیک هستند، ۳- ایدئولوژی آن‌ها به هنجارهای نظم جهانی مقبولیت^{۲۶} می‌بخشد ۴- نخبه‌ها را از کشورهای تابعه انتخاب می‌کنند و در نهایت ۵- موجب جذب و مضمحل شدن ایده‌های ضد هژمونیک می‌شوند. براین اساس، از نگاه نئوگراشیست‌ها نهادها و سازمان‌های بین‌المللی نقش مستقلی در مناسبات بین‌المللی ندارند و هم‌راستا با ارزش‌ها و منافع هژمونی جهانی ایفای نقش می‌کنند.

حقوق بین‌الملل آب نیز به عنوان نمونه‌ای از نهادها، متأثر از روابط قدرت است. مدت‌هاست که پذیرفته شده است که حقوق بین‌الملل تابع امیال قدرت^{۲۷} است (Woodhouse and Zeitoun, 2008).

بنابر نظر نهادگرایان، ساختار نهادهای آبی (پیمان اسلو ۱ و ۲، JWC) در حوضه آبریز اردن، رفتار دولت‌های ساحلی را در راستای مواجهه با مناقشه‌های آبی و ایجاد همکاری شکل می‌دهد. این درحالی است که باتوجه به مطالعات صورت گرفته در این حوضه آبریز، هویت ملت‌سازی هژمون خواهی (Selby, 2013; Valigholizadeh, 2019) و ماهیت ایدئولوژیک آب (Aggestam and Sundell-Eklund, 2014; Harris and Alatout, 2010) از جمله عوامل شکل‌دهنده رفتار رژیم صهیونیستی هستند. نکته قابل توجه در نقد پیش‌فرض ساختارگرایی نهادهای آبی در حوضه آبریز اردن آن است که مطابق نظر سازه‌انگاران، سیاست‌های اتخاذ شده از طرف رژیم صهیونیستی نه تنها بر اساس ساختارهای آبی نبوده بلکه ساختار نهادهای آبی موجود در این حوضه نیز بر اساس منافع و رفتار رژیم صهیونیستی شکل گرفته است. بنابراین نهادهای آبی در حوضه آبریز اردن به ابزاری برای مهار فلسطین تبدیل شده است که رژیم صهیونیستی از طریق آن به دنبال محدود کردن خواسته‌های فلسطینیان و حفظ هژمونی خود بوده است (Zeitoun and Warner, 2006).

۳-۵- مستقل بودن نهادها

مدنظر قرار دادن هویت مستقل برای نهادهای بین‌المللی، یکی دیگر از پیش‌فرض‌های نظریه نهادگرایی است. این پیش‌فرض بیانگر آن است که نهادها دارای درجه‌ای از استقلال و خودمختاری هستند (Keohane, 1989). از نظر نهادگرایان نئولیبرال، نهادهای بین‌المللی، مستقل از منابع قدرت و ترجیحات کشورها هستند که تعاملات بین‌المللی و رفتار کشورها را تعیین می‌کنند و به ندرت بازتاب‌دهنده قدرت و منافع اولیه کشورهایی خواهند بود که آنها را ایجاد کرده‌اند

Rölling (1960) بر این باور است که حقوق بین‌الملل متمایل به قرار گرفتن در خدمت منافع قدرتمندان بوده و منافع ملت‌های ثروتمند را تأمین می‌کند. در مناسبات بین‌المللی منتج به قاعده‌سازی و هنجارسازی در خصوص آب نیز، اغلب دولت‌های قوی‌تر یا آن‌گونه که Wallerstein (1984) بیان می‌کند، دولت‌های هژمون، قاعده‌ساز بوده و دولت‌های ضعیف‌تر نقش چندانی در این خصوص ندارند. امری که Woodhouse and Zeitoun (2008) نیز بر آن صحنه می‌گذارند و بیان می‌کنند قدرت و علاقه طرف قدرتمند، دو عنصر پنهان در تمامی قوانین و بالاخص قوانین مرتبط با آب و محیط‌زیست هستند و از این رو قوانین به سمت علاقه و منافع کشورهای قدرتمند متمایل هستند.

نقش غیرمستقل نهادهای بین‌المللی به‌عنوان بازیگرانی تعیین‌کننده در مناقشه‌های آبی نیز در پژوهش‌های مختلف مورد توجه قرار گرفته است که از جمله آن‌ها می‌توان به نقش میانجی‌گر بانک جهانی در دستیابی به پیمان سند بین پاکستان و هند اشاره کرد (Qureshi, 2017)؛ معاهده سند در سال ۱۹۶۰ در وضعیتی امضا شد که دو کشور پس از منفک شدن و استقلال خود در سال ۱۹۴۸ درگیر اختلافات بسیاری از جمله رقابت هسته‌ای و مسأله کشمیر بودند (Mirza, 2016; Mitra, 2001). اگرچه تنش‌های بالادستی/پایین‌دستی در رودخانه سند سابقه‌ای طولانی داشت؛ اما یک رویداد مشخص این تنش‌ها را به بخشی از زمینه جنگ سرد بین شوروی و ایالات متحده بدل کرد و الهام‌بخش دخالت بانک جهانی در این مناقشه شد. این تنش‌ها با مقاله‌ای که Lilienthal (1951) اولین رئیس اداره دره تنسی، تحت عنوان «آیا کره‌ای دیگر در حال ساخت است؟» در خصوص اختلاف دو کشور بر سر منطقه کشمیر و همین‌طور حق توسعه و آب‌های سند نوشت (Lilienthal, 1951) وارد فاز جدیدی شد.

نخبگان دولتی از کشورهای اصلی سرمایه‌داری نگران بودند که مناقشه سند به جنگ تبدیل شود و آسیای جنوبی را در برابر نفوذ کمونیسم آسیب‌پذیر کند (Akhter, 2015; Mehsud, 2020). از این رو مدیران بانک جهانی که در آن برهه در تماس نزدیک با نخبگان آمریکایی بودند، با پیشنهاد Lilienthal (1951) برای حل و فصل مسأله با میانجی‌گری و بسیج منابع مالی و تخصص مهندسی موافقت کردند. در این راستا ایگن بلک، مدیر وقت بانک جهانی، پیشنهاد میانجی‌گری را به نخست‌وزیران دو کشور داد؛ امری که در چند مقطع با مخالفت پاکستان و هند همراه شد؛ اما با اخطار صریح وی به دو کشور با این مضمون مواجه شد که ممکن است در صورت عدم امضای سریع

معاهده توسط آن‌ها، ترتیبات بانک برای تأمین مالی توافق سند به طور جدی به خطر بیفتد (Gandhi, 1999). نظام سرمایه‌داری جهانی (هژمون جهانی) که از نزدیک شدن این دو کشور به بلوک شرق و فاصله‌گیری آن‌ها از آمریکا و بلوک غرب نگران بود برای همراه کردن پاکستان، که بیش از هند در برابر امضای معاهده مخالفت می‌کرد، در نهایت و با عاملیت بانک جهانی به عنوان یک نهاد بین‌المللی، مجبور به ارائه پیشنهاد موافقتنامه صندوق توسعه حوضه سند^{۲۸} (IBDF) شدند. این امر برای تأمین مالی پروژه توسعه سند (IBP) با سرمایه‌ای حدود ۸۹۵ میلیون دلار (۲۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۴) انجام شد که صرف کمک‌های بلاعوض و وام‌هایی برای ساخت تأسیسات آبی به این کشور شد. تأمین مالی این پیشنهاد بر عهده گروهی از دولت‌های بلوک سرمایه‌داری به نام «دولت‌های دوست» از جمله استرالیا، کانادا، آلمان، زلاندنو، بریتانیا و ایالات متحده بود. این موافقت‌نامه دقیقاً در روزی که پیمان سند به عنوان نمودی از انقلاب منفعل توسعه‌گرایانه برای پاکستان امضا شد به امضای بانک جهانی و پاکستان رسید (Akhter, 2015). امضای معاهده سند با تلاش و میانجی‌گری بانک جهانی و استفاده از ابزارهای فشار، تشویق و تهدید در جهت جلوگیری از نزدیک شدن کشورهای هند و پاکستان به بلوک شرق و کمونیست، تأییدی بر ادعای دو مکتب رئالیسم و نتوگرامشی مبتنی بر عدم استقلال نهادهای بین‌المللی و تأثیرناپذیری آن‌ها از قدرت در خصوص آب است.

۴- بحث و نتیجه‌گیری

نظریه‌پردازان نهادگرایی نتولیرالیسم بر این باورند که ساختارها و نهادهای بین‌المللی در حوزه محیط‌زیست و آب می‌توانند بطور چشمگیری از چالش‌های محیط‌زیستی و منابع آبی در مقیاس بین‌المللی بکاهند و منجر به افزایش همگرایی در تعاملات بین‌المللی در حوضه‌های آبریز مشترک و فرامرزی شوند. این در حالی است که علیرغم اهمیت کارکردهای نهادها در مواجهه با مناقشه‌های آبی، نقدهایی بر به‌کارگیری مبانی نظری نهادگرایی نتولیرالیسم در تحلیل تعاملات هیدروپلیتیکی در حوضه‌های آبریز فرامرزی و شکست مبانی نظری آن در مواجهه با تعاملات هیدروپلیتیکی وارد است. از این رو در پژوهش حاضر به واکاوی نظری علل ناکارآمدی نهادها در تحلیل جامع تعاملات هیدروپلیتیکی در حوضه‌های آبریز فرامرزی پرداخته شد. در راستای دستیابی به هدف مذکور، نقدهای وارد بر پیش‌فرض‌های نظریه نهادگرایی نتولیرالیسم بر اساس مکاتب فکری مختلف مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. در مجموع می‌توان نقدهای وارد بر نظریه نهادگرایی و پیشنهادها

پژوهش حاضر به منظور مواجهه با هر نقد را به این صورت خلاصه کرد:

۱) نقد وارد بر عقلانیت ابزاری به عنوان اولین پیش فرض نظریه نهادگرایی نئولیبرال در مواجهه با مناقشه‌های آبی فرامرزی، محدود کردن عقلانیت دولت‌ها به میزان دستیابی به منافع اقتصادی در تعاملات آبی است. در این صورت، دولت‌ها به عنوان بازیگران عقلانی تصور می‌شوند که حصول منافع اقتصادی تنها معیار آن‌ها برای همکاری‌های آبی است. این در حالی است که در بسیاری از موارد، عوامل ساختاری و فرهنگی متعددی بر شکل‌گیری تعاملات آبی کشورهای ساحلی اثرگذار هستند. به عبارت دیگر، انتخاب دولت‌ها در نوع تعاملات آبی می‌تواند متأثر از عواملی مانند هویت، تجربه تاریخی، فرهنگ، ارزش‌ها و هنجارهای آن‌ها باشد. بر این اساس، عدم اکتفا به مسائل اقتصادی و توجه به اثرگذاری مسائل فرهنگی و ساختاری نهان در شکل‌گیری تعاملات آبی نیز به منظور مواجهه کارآمد با مناقشه‌ها و شکل‌گیری همکاری در حوضه‌های آبریز ضروری است.

۲) در نظر نگرفتن اثرگذاری بازیگران غیردولتی در حوضه‌های آبریز فرامرزی بر شکل‌گیری تعاملات آبی، به عنوان نقد وارد بر پیش فرض دولت محوری در نظریه نهادگرایی مطرح شد. منتقدان این پیش فرض بر این باورند که نهادگرایان صرفاً ادعا می‌کنند که بازیگران غیردولتی مهم هستند؛ اما در نهایت دولت‌ها را بازیگران اصلی در نظر می‌گیرند. این در حالی است که ماهیت مدیریت و برنامه‌ریزی منابع آب به ویژه در حوضه‌های آبریز فرامرزی نیازمند مشارکت معنادار ذی‌مدخلان در تمام سطوح است و عدم وجود مشارکت جوامع محلی در مواجهه با مسائل آبی منجر به تضعیف و حتی عدم موفقیت اجرای راهبردها می‌شود. بر این اساس، ایجاد بستری برای مشارکت بازیگران دولتی و غیردولتی در اخذ تصمیمات و راهکارها به منظور مواجهه کارآمد با مناقشه‌های آبی و ایجاد همکاری میان کشورهای ساحلی پیشنهاد می‌شود.

۳) پیش فرض سوم نهادگرایان نئولیبرالیسم، آنارشیک بودن نظام بین‌الملل به دلیل عدم وجود اقتدار مرکزی است. راهکار نظریه‌پردازان نهادگرایی برای غلبه بر آنارشیک بودن نظام بین‌الملل، ایجاد نهادها به منظور تسهیل همکاری بین کشورها و دستیابی به منافع آن‌ها است. درحالی که بنابر پژوهش صورت گرفته علاوه بر ساختارهای مادی مانند نهادها، ساختارهای ذهنی و هنجاری از جمله هویت‌ها، هنجارها و ارزش‌ها شکل‌دهنده نحوه تعاملات و رفتار دولت‌های ساحلی هستند. بنابراین مواجهه کارآمد با مناقشه‌های آبی فرامرزی و ایجاد همکاری میان دولت‌های ساحلی در محیط‌های آنارشیک مستلزم توجه ویژه به

ساختارهای ذهنی دولت‌های ساحلی به منظور از بین بردن هویت‌های قطبی و ایجاد هویت جمعی در حوضه‌های آبریز فرامرزی است.

۴) ساختارمحوری به عنوان چهارمین پیش فرض نهادگرایان نئولیبرال مبنی بر آن است که ساختار نهاد آبی، منبع و مرجع رفتار و سیاست‌های دولت‌های ساحلی است. این در حالی است که ساختار نهاد آبی و اقدامات و ساختارهای ذهنی بازیگران در حوضه‌های آبریز فرامرزی به طور متقابل و پویا با یکدیگر در ارتباط هستند. نکته قابل توجه در نقد پیش فرض ساختارمحوری نهادگرایان نئولیبرال آن است که فاعلیت کارگزاران در نظر گرفته نشده است و کنش کارگزاران محدود به نقش ساختار نهادی حوضه آبریز فرامرزی می‌شود. بنابراین برخلاف نظر نهادگرایان نئولیبرال نه تنها رفتار و نحوه تعامل دولت‌ها بلکه ساختار نهاد آبی فرامرزی موجود می‌تواند بر اساس موارد مختلفی از منافع کشورها، هویت‌ها و هنجارهای ملت‌های ساحلی شکل گرفته باشد. بنابراین پیشنهاد این پژوهش به منظور اتخاذ راهکارها و سیاست‌های مناسب و کارآمد به منظور مواجهه با مناقشه‌های آبی و ایجاد همکاری در حوضه‌های آبریز فرامرزی آن است که اثرات اقدامات و ساختارهای ذهنی بازیگران بر ساختار نهاد آبی نیز مورد توجه ویژه قرار گیرد.

۵) پنجمین پیش فرض نظریه نهادگرایی نئولیبرال، مستقل بودن نهادها است. نهادهای بین‌المللی بر اساس نظر نهادگرایان نئولیبرال، نتایج بین‌المللی و رفتار کشورها را به شکلی مستقل از منابع قدرت و ترجیحات کشورها تعیین می‌کنند. این در حالی است که اثرگذاری منافع هژمون بر شکل‌گیری تعاملات بین دولت‌ها غیرقابل اغماض است. حقوق بین‌الملل آب نیز به عنوان یک نهاد، متأثر از روابط قدرت است. علاوه بر این، دولت‌های هژمون همواره در مناسبات آبی بین‌المللی قاعده‌ساز بوده‌اند و دولت‌های ضعیف‌تر نقش چندانی در این خصوص نداشته‌اند. نظریه‌پردازان این نظریه، نهادها را مستقل از قدرت و ترجیحات دولت‌ها می‌دانند. بنا بر پژوهش صورت گرفته بسیاری از نهادها از به چالش کشیدن ساختار قدرت جهانی توسط کشورهای تابع جلوگیری می‌کنند. از این رو اتکای صرف به نهادهای بین‌المللی و راهکارهای ارائه شده توسط آن‌ها در مواجهه با مسائل و مناقشه‌های آبی در کشورهای تابع باعث شده است، از یک سو انطباق کاملی بین راهکارهای ارائه شده و بسترهای موجود در آن کشورها نباشد و راهکارهای مذکور کارکرد مناسبی نداشته باشند و از سوی دیگر بخش قابل توجهی از دانش بومی مواجهه با این مسائل مورد توجه واقع نشود.

- 9- Utility
- 10- Emotions
- 11- New Institutionalism (also referred to as Neo-Institutionalist Theory or Institutionalism)
- 12- Bounded Rationality
- 13- Value- Rational Action
- 14- Instrumental Action
- 15- Grand Ethiopian Renaissance Dam
- 16- Nile Basin Initiative
- 17- Multilateralism
- 18- International Commission for the Protection of the Rhine Pollution
- 19- European Commission
- 20- Sandoz
- 21- Rhine Action Plan
- 22- Constructivism
- 23- Critical
- 24- Overcome
- 25- State Sovereignty
- 26- Legitimacy
- 27- Whims of Power
- 28- Indus Basin Development Fund Agreement

۶- تقدیر و تشکر

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از جناب آقای دکتر محسن نقیبی که در پیشبرد پژوهش حاضر صمیمانه همکاری نموده، تشکر و قدردانی نمایند. همچنین از داوران محترم که با ارائه نظرات ارزنده خود بر غنای علمی این مقاله افزودند، کمال سپاسگزاری به عمل می‌آید.

پی‌نوشت‌ها

- 1- Nye
- 2- Keohane
- 3- Intersubjective
- ۴- Security Dilemma معمای امنیتی وضعیتی است که در آن اقداماتی که یک دولت برای افزایش امنیت خود انجام می‌دهد، باعث واکنش سایر دولت‌ها می‌شود که به نوبه خود منجر به کاهش امنیت آن دولت می‌شود.
- 5- Unilateral Self-help Strategies
- 6- Autonomous
- 7- Instrumental Rationality
- 8- Value or Value-Oriented Rationality

- Abdullaev I, Giordano M, and Rasulov A (2007) Cotton in Uzbekistan: water and welfare. The cotton sector in Central Asia economic policy and development challenges. The School of Oriental and African Studies. University of London, London 112–128
- Adeniji AS and Adegunwa AA (2019) African union and the quest for regional integration in Africa: Challenges And Prospects. Sokoto Journal of the Social Sciences 9(3)
- Aggestam K and Sundell-Eklund A (2014) Situating water in peacebuilding: Revisiting the Middle East peace process. Water International 39(1):10-22
- Ahmadian G and Nouri M (2017) Environment and peace; From institutionalism to social ecology. In: Proc. of What is peace; Conceptual-theoretical foundations and strategic views. 25 October, Tehran, Iran (In Persian)
- Akhter M (2015) The hydropolitical Cold War: The Indus Waters Treaty and state formation in Pakistan. Political Geography 46:65–75
- Allan A and Rieu-Clarke A (2010) Good governance and IWRM—a legal perspective. Irrigation and Drainage Systems 24(3–4):239–248
- Ashizawa K (2008) When identity matters: State identity, regional institution-building, and Japanese foreign policy. International Studies Review. Blackwell Publishing Ltd Oxford, UK 10(3):571–598
- Ashley RK (1984) The poverty of neorealism. International organization. Cambridge University Press 38(2):225–286
- Ballester C and Hernández P (2012) Bounded rationality. Revista Internacional de Sociologia 70(EXTRA1):27–38
- Barjeste HR, Ghoreishi SZ, and Mianabadi H (2020) Application of nexus approach in hydropolitics of transboundary rivers. Iranian journal of Ecohydrology. Faculty of New Sciences and Technologies, University of Tehran 7(3):757–773 (In Persian)
- Bekh Y, Riabeka O, Vashkevych V, Zinkevych V, and Chepurensko Y (2020) Historical types of rationality and irrationality in the structure of post-modernist consciousness. Postmodern Openings 11(3):195–206
- Bernauer T and Moser P (1996) Reducing pollution of the river Rhine: The influence of international cooperation. The Journal of Environment & Development. Sage Publications Sage CA: Thousand Oaks, CA 5(4):389–415
- Bernstein J (2019) The idea of instrumental reason. The Routledge Companion to the Frankfurt School. Routledge, 3–18
- Bijani M, Hayati D, Azadi H, Tanaskovik V, and Witlox F (2020) Causes and consequences of the conflict among agricultural water beneficiaries in Iran. Sustainability 12(16):6630
- Bobulescu R (2011) Critical realism versus social constructivism in international relations. Journal of Philosophical Economics 4(2):37–64
- Bologov P (2016) The Rogun Dam: A source of division in Central Asia. Carnegie Endowment for International Peace. Available at: <https://carnegiemoscow.org/commentary/66334>
- Bull H (1977) The anarchical society Macmillan. London
- Burnell P (2007) From evaluating democracy assistance to appraising democracy promotion. Political Studies 56(2):414–434
- Büthe T and Swank GT (2007) The politics of antitrust and merger review in the European Union: Institutional change and decisions from Messina to 2004. Minda de Gunzburg Center for European Studies, Harvard University
- Chen J, Guo Y, and Li M (2021) Constructivism on transboundary cooperation of Rhine River Basin. 2021 5th International Seminar on Education, Management and Social Sciences (ISEMSS 2021). Atlantis Press, 160–165
- Choi JY (2015) Rationality, norms and identity in international relations. International Politics. Nature Publishing Group 52(1):110–127
- Chopra A and Ramachandran P (2021) Understanding water institutions and their impact on the performance of the water sector in India. Water Policy. IWA Publishing 23(2):466–486
- Copeland DC (2000) The origins of major war. Cornell University Press
- Cornett L and Caporaso JA (1992) "And still it moves!" State interests and social forces in the European community. Governance Without Government: Order and Change in World Politics. Cambridge: Cambridge University Press 219–249
- Cowles MG (1995) Setting the agenda for a new Europe: The ERT and EC 1992. JCMS: Journal of Common Market Studies 33(4):501–526

- Cox RW (1983) Gramsci, hegemony and international relations: an essay in method. Millennium. Sage Publications Sage UK: London, England 12(2):162–175
- David L and GILBERT FW (1977) International Rivers: The politics of cooperation. University of British Columbia and the Waterloo Research Centre. HeinOnline 11:76–79
- de Stefano L, Duncan J, Dinar S, Stahl K, Strzepek KM, and Wolf AT (2012) Climate change and the institutional resilience of international river basins. Journal of Peace Research 49(1):193–209
- Dehghani Firouzabadi SJ (1998) The theory of neoliberal institutionalism and international cooperation. Foreign Policy 12(3):567-588 (In Persian)
- Dehghani Firozabadi SJ and Jafari H (2022) Criticism of the ontological premises Of Neo-Liberal Institutionalism. Research in Theoretical Politics 16(30) (In Persian)
- Dieperink C (2000) Successful international cooperation in the Rhine catchment area. Water International. Taylor & Francis 25(3):347–355
- Dieperink C (2011) International water negotiations under asymmetry, Lessons from the Rhine chlorides dispute settlement (1931–2004). International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics. Springer 11:139–157
- Dinar S, Katz D, De Stefano L, and Blankespoor B (2014) Climate change, conflict, and cooperation: Global analysis of the resilience of international river treaties to increased water variability. World Bank, Washington, DC
- Dirzauskaite G and Ilinca NC (2017) Understanding “hegemony” in international relations theories. Development and International Relations Aalborg University 18
- Dosenrode S (2010) Federalism theory and neo-functionalism: Elements for an analytical framework. Perspectives on Federalism. Centro Studi sul Federalismo 2(3):1–28
- Duffield J (2007) What are international institutions? International Studies Review. Blackwell Publishing Inc Malden, USA 9(1):1–22
- Earle A and Neal MJ (2017) Inclusive transboundary water governance. Freshwater governance for the 21st century. Springer, Cham, 145–158
- Erdem E (2015) Transnational activism and world politics. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi (15):313–326
- Fang X, Kothari S, McLoughlin C, and Yenice M (2020) The economic consequences of conflict in Sub-Saharan Africa. Available at SSRN 3758054
- Farajzade Arnesa M, Mianabadi H, and Bagheri A (2021) Rethinking of concepts and approaches to deal with water conflicts. Iran-Water Resources Research 16(4):205-224 (In Persian)
- Feitelson E (2002) Implications of shifts in the Israeli water discourse for Israeli-Palestinian water negotiations. Political Geography. Elsevier 21(3):293–318
- Ferrari E, McDonald S, and Osman R (2013) Grand Ethiopian Renaissance dam: implications for Ethiopia and the Nile basin. 16th Annual Conference on Global Economic Analysis, “New Challenges for Global Trade in a Rapidly Changing Word”
- Finnemore M (1996) Norms, culture, and world politics: insights from sociology’s institutionalism. International organization. Cambridge University Press 50(2):325–347
- Gaddis EJB, Falk HH, Ginger C and Voinov A (2010) Effectiveness of a participatory modeling effort to identify and advance community water resource goals in St. Albans, Vermont. Environmental Modelling & Software 25(11):1428–1438
- Gandhi MK (1999) Letter to Jawaharlal Nehru. The Collected Works of Mahatma Gandhi (Electronic Book) 61:392–396
- Ganesan N (1995) Testing neoliberal institutionalism in Southeast Asia. International Journal: Canada’s Journal of Global Policy Analysis 50(4):779–804
- Genest H (2008) An examination of the limits posed by state-centrism on the explanatory power of neoliberal institutionalist approaches to international regimes: The case of substates and regimes. The BSIS Journal of International Studies 5:1–22
- Germain RD and Kenny M (1998) Engaging Gramsci: international relations theory and the new Gramscians. Review of international studies. Cambridge University Press 24(1):3–21
- Ghorbani R, Ahmadipour Z, Ghavam A, and Mohammadreza H (2014) The study of the conflict in the theories of international relations and geopolitics. The Scientific Journal of Strategy 23(70):291–265 (In Persian)

- Glenn J and Howlett D (2018) Neorealism. Neorealism Versus Strategic Culture. Routledge, 20–44
- Global Water Partnership (2000) Integrated water resources management. Paper No.4. Stockholm, Sweden
- Gowa J (1986) Anarchy, egoism, and third images: The Evolution of Cooperation and international relations- Robert Axelrod. The Evolution of Cooperation. New York: Basic, 1984. International Organization. Cambridge University Press 40(1):167–186
- Gramsci A (2020) Selections from the prison notebooks. The applied theatre reader. Routledge, 141–142
- Grieco JM (1988) Anarchy and the limits of cooperation: A realist critique of the newest liberal institutionalism. International Organization 42(3):485–507
- Haas EB (1975) The obsolescence of regional integration theory. Institute of International Studies, University of California
- Hamad H (2016) “Neo-Functionalism”: Relevancy for East African community political integration? *Africology: The Journal of Pan African Studies* 9(7)
- Harris LM and Alatout S (2010) Negotiating hydro-scales, forging states: Comparison of the upper Tigris/Euphrates and Jordan River basins. *Political Geography* 29
- Hasenclever A and Weiffen B (2006) International institutions are the key: A new perspective on the democratic peace. *Review of International Studies* 32(4):563–585
- Heathershaw J and Herzig E (2013) The transformation of Tajikistan. Routledge: The Sources of Statehood
- Hellmann G and Wolf R (1993) Neorealism, Neoliberal Institutionalism, and the Future of NATO. *Security Studies* 3(1):3–43
- Hensel PR, McLaughlin Mitchell S, and Sowers TE (2006) Conflict management of riparian disputes. *Political Geography* 25(4):383–411
- Hermano Y (2019) Water diplomacy in central Asia: Discourse analysis of the Rogun Dam. M.Sc. Thesis, Faculty of Management and Business, Tampere University
- Hernández CV (2021) State centrism in international relations. Strengths and Limitations and Possible Alternatives. SocArXiv
- Hernandez JGV and Ortega RP (2019) Bounded rationality in decision-making. *MOJ Current Research & Reviews* 2(1):1–8
- Heywood A (2011) Global politics. Hamsphire and New York: Palgrave Macmillan
- Houghton DP (2007) Reinvigorating the study of foreign policy decision making: Toward a constructivist approach. *Foreign Policy Analysis* 3(1):24–45
- Howell KE (1998) Neo-functionalism reassessed: Suggesting a synthesis of european integration theory. Bournemouth University School of Finance and Law
- Hurd I (2008) After anarchy: Legitimacy and power in the United Nations Security Council. Princeton University Press
- Ilhan A (2009) Social movements in sustainability transitions (identity, social learning & power in the Spanish and Turkish water domains). Ph.D. Dissertation, Universitat Autònoma de Barcelona, Spain
- Islam S and Susskind LE (2012) Water diplomacy: A negotiated approach to managing complex water networks. Routledge
- Jackson R (2009) Constructivism and conflict resolution. In: Bercovitch J, Kremenyuk V and Zartman Iw (eds) *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*. London: SAGE Publications Ltd, 172–189
- Jalilov S-M (2010) Impact of rogun dam on downstream Uzbekistan Agriculture. North Dakota State University
- Janusch H (2018) The Interaction Effects of Bargaining Power: The interplay between veto power, asymmetric interdependence, reputation, and audience costs. *Negotiation Journal* 34(3):219–241
- Jaspers FGW (2003) Institutional arrangements for integrated river basin management. *Water Policy* 5(1):77–90
- Jensen CS (2013) 4. Neo-functionalism. *European Union Politics*. Oxford University Press, 55–68
- Karlsson-Vinkhuyzen SI and Vihma A (2009) Comparing the legitimacy and effectiveness of global hard and soft law: An analytical framework. *Regulation & Governance* 3(4):400–420
- Kato J (1996) Institutions and rationality in politics-three variation of neo- institutionalists. Great Britain: CambridgrUniversity Press
- Katzenstein PJ (1996) Cultural norms and national security: Police and military in postwar Japan. Cornell University Press

- Kaufman BE (2010) Comparative employment relations: Institutional and neo-institutional theories. *Research Handbook of Comparative Employment Relations*. Edward Elgar Publishing
- Kazemi H (2013) Institutionalism as a model for political analysis. *Research in Theoretical Politics* 7(13):1-10 (In Persian)
- Kazmi Z (2019) Contesting the state of nature: Anarchism and international relations 1. *The Anarchist Imagination*. Routledge, 42–61
- Keohane R and Nye JS (2001) *Power and Interdependence* (Third Edition). New York: Longman
- Keohane RO (1984) *After hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press
- Keohane RO (1989) *International institutions and state power essays in international relations theory*. Westview Press
- Keohane RO (2012) *Twenty years of institutional liberalism*. *International relations*. Sage Publications Sage UK: London, England 26(2):125–138
- Klotz A (1995) Norms reconstituting interests: global racial equality and U.S. sanctions against South Africa. *International Organization* 49(3):451–478
- Krasznai M (2018) *Institutional cooperation on water resources management in Central Asia*. *Water Resources in Central Asia: International Context*. Springer 41–60
- Kratochvíl P and Tulmets E (2010) Constructivism and rationalism as analytical lenses: The Case of the European Neighbourhood Policy. *Politics in Central Europe* 6(1):22–40
- Kratochvíl F V and Mansfield ED (1997) *International Organization: A Reader*. Longman
- Lacher H (2003) Putting the state in its place: the critique of state-centrism and its limits. *Review of International Studies* 29(4):521–541
- Laffan B (1992) *Integration and co-operation in Europe*. Routledge
- Lake DA (2007) *The state and international relations*. SSRN Electronic Journal (1004423):1-16
- Lechner S (2017) *Anarchy in international relations*. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. Oxford University Press
- Lemon E (2016) Signs of improving relations between Uzbekistan and Tajikistan but tensions remain. *Central Asia-Caucasus Analyst*, October 19
- Lieberherr E and Ingold K (2019) Actors in water governance: Barriers and Bridges for Coordination. *Water* 11(2):326
- Lilienthal DE (1951) Another "Korea" in The making? *Collier's* 56–57
- Lin L (2011) *State-centric security and its limitations: The case of transnational organized crime*. *Research Institute for European and American Studies (RIEAS)*
- Machinek M (2022) Theories, methodologies and hypotheses. In: Machinek M (ed) *Linking of Emissions Trading Schemes*. *Globale Gesellschaft und Internationale Beziehungen*. Wiesbaden: Springer VS, 5–17
- Marynenko N (2021) Economic consequences of armed conflict in the East of Ukraine: Some aspects. *Збірник тез I Міжнародної наукової конференції „Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки “(до 35 роковин аварії на Чорнобильській АЕС)*. FOP Palyanytsia VA 143–144
- Mawejje J and McSharry P (2021) The economic cost of conflict: Evidence from South Sudan. *Review of Development Economics* 25(4):1969–1990
- McCaffrey SC (2003) The need for flexibility in freshwater treaty regimes. *Natural Resources Forum* 27(2):156–162
- McLaughlin Mitchell S and Hensel PR (2007) International institutions and compliance with agreements. *American Journal of Political Science* 51(4):721–737
- Mearsheimer JJ (1995) A realist reply. *International security*. The MIT Press 20(1):82–93
- Medema W, Adamowski J, Orr CJ, Wals A, and Milot N (2015) Towards sustainable water governance: Examining water governance issues in Québec through the lens of multi-loop social learning. *Canadian Water Resources Journal / Revue canadienne des ressources hydriques* 40(4):373–391
- Medema W, Furber A, Adamowski J, Zhou Q, and Mayer I (2016) Exploring the potential impact of serious games on social learning and stakeholder collaborations for transboundary watershed management of the St. Lawrence River Basin. *Water* 8(5):175
- Mehsud MI (2020) Lilienthal's 'Another "Korea" in the making?' From the Cold War to the Indus Waters Treaty. *World Water Policy*. Wiley Online Library 6(2):202–211

- Meibauer G, Desmaele L, Onea T, Kitchen N, Foulon M, Reichwein A, and Sterling-Folker J (2021) Forum: Rethinking Neoclassical Realism at Theory's End. *International Studies Review* 23(1):268–295
- Menga F (2015) Building a nation through a dam: the case of Rogun in Tajikistan. *Nationalities Papers* 43(3):479–494
- Mercer J (1995) Anarchy and identity. *International Organization* 49(2):229–252
- Mianabadi A, Davary K, Mianabadi H, and Karimi P (2020) International environmental conflict management in transboundary river basins. *Water Resources Management* 34(11):3445–3464
- Mianabadi H (2016) *Hydropolitics and conflict management in transboundary river basins*. Ph.D. Thesis, Delft University of Technology, Netherlands
- Mielnik B (2018) *Developments in the international protection of the River Rhine*. *Wroclaw Review of Law, Administration & Economics* 8(2):395–404
- Milner H (1991) The assumption of anarchy in international relations theory: A critique. *Review of International Studies* 17(1):67–85
- Mirhashemi Dehkordi SS, Mianabadi H, and Hajiani E (2021) Social identity and the construction of conflicts in water resource system. *Iran- Water Resources Research* 17(3):198-214 (In Persian)
- Mirhashemi Dehkordi SS, Mianabadi H, Hajiani E, and Dehghani Firouzabadi SJ (2022) Blue peace: from idea to reality. *Journal of Water and Irrigation Management* 11(4):967-986 (In Persian)
- Mirza MN (2016) *Indus water disputes and India-Pakistan relations*. Ph.D. Thesis, Department of Political Science South Asia Institute, University of Heidelberg
- Mitra SK (2001) *War and peace in South Asia: A revisionist view of India-Pakistan relations*. *Contemporary South Asia*. Taylor & Francis 10(3):361–379
- Mohapatra NK (2022) Geopolitics of water securitisation in Central Asia. *GeoJournal* 88(1):897–916
- Montes J (2020) Neoliberal environmentality in the land of Gross National Happiness. *Environment and Planning E: Nature and Space* 3(2):300–322
- Mostert E (2009) International co-operation on Rhine water quality 1945–2008: An example to follow? *Physics and Chemistry of the Earth, Parts A/B/C*. Elsevier 34(3):142–149
- Myint T (2003) Democracy in global environmental governance: Issues, interests, and actors in the Mekong and the Rhine. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, JSTOR 10(1):287–314
- Nagheeby M (2021) *Anarchy and the law of international watercourses: Unpacking the role of equitable and reasonable utilisation principle in the pursuit of water conflict transformation*. University of Northumbria at Newcastle (United Kingdom)
- Nasiritousi N, Hjerpe M, and Bäckstrand K (2016) Normative arguments for non-state actor participation in international policymaking processes: Functionalism, neocorporatism or democratic pluralism? *European Journal of International Relations* 22(4):920–943
- Nigatu G and Dinar A (2016) Economic and hydrological impacts of the Grand Ethiopian Renaissance Dam on the Eastern Nile River Basin. *Environment and Development Economics* 21(4):532–555
- North DC (1990) *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge university press
- Nye JS (1988) Neorealism and neoliberalism. *World Politics* 40(2):235–251
- Oestigaard T (2009) *Water, culture and identity: comparing past and present traditions in the Nile basin region*. Bergen: BRIC Press
- Ogunbanjo MA (2021) Neo-realism and neo-liberalism in global politics: Towards assessing the intellectual siblings. *KIU Journal of Social Sciences* 7(2):57–76
- Olander P (2019) *Economic diversification and institutional quality-issues of concentrated interests*. *Studies in Comparative International Development*. *Studies in Comparative International Development* 54(3):346–364
- Oneal JR and Russett B (2001) *Triangulating peace: Democracy, interdependence, and international organizations (The Norton Series in World Politics)*. W. W. Norton & Company, 394p
- Oneal JR, Russett B, and Berbaum ML (2003) *Causes of peace: Democracy, interdependence, and international organizations, 1885–1992*. *International Studies Quarterly*. Blackwell Publishing Ltd Oxford, UK 47(3):371–393
- Onuf N (1994) The constitution of international society. *Eur. J. Int'l L. HeinOnline* 5:1
- Oye KA (1985) *Explaining cooperation under anarchy: Hypotheses and strategies*. World politics. Cambridge University Press 38(1):1–24

- Petersen-Perlman JD, Veilleux JC, and Wolf AT (2017) International water conflict and cooperation: Challenges and opportunities. *Water International* 42(2):105–120
- Pevehouse JC (2004) Interdependence theory and the measurement of international conflict. *The Journal of Politics*. Cambridge University Press New York, USA 66(1):247–266
- Pluchinotta I, Pagano A, Giordano R, and Tsoukiàs A (2018) A system dynamics model for supporting decision-makers in irrigation water management. *Journal of Environmental Management* 223:815–824
- Plum N and Schulte-Wülwer-Leidig A (2014) From a sewer into a living river: the Rhine between Sandoz and Salmon. *Hydrobiologia* 729(1):95–106
- Powell R (1991) Absolute and relative gains in international relations theory. *American Political Science Review* 85(4):1303–1320
- Powell R (1994) Anarchy in international relations theory: the neorealist-neoliberal debate. *International Organization* 48(2):313–344
- Price R and Reus-Smit C (1998) Dangerous liaisons? Critical international theory and constructivism. *European journal of international relations*. Sage Publications 4(3):259–294
- Qayyum U, Anjum S, and Samina Sabir (2021) Armed conflict, militarization and ecological footprint: Empirical evidence from South Asia. *Journal of Cleaner Production* 281:125299
- Queiroz RMDC (2015) Putting ethics and economic rationality together: An Aristotelian and philosophical approach. *Business Ethics* 24(3):332–346
- Qureshi WA (2017) The Indus waters treaty and the role of world bank as mediator. *Willamette Journal of International Law and Dispute Resolution*. JSTOR 24(2):211–232
- Rahaman MM (2012) Principles of transboundary water resources management and water-related agreements in Central Asia: An analysis. *International Journal of Water Resources Development*. Taylor & Francis 28(3):475–491
- RashidiNejad A, KavianiRad M, and MotaghiHandnahi A (2021) Effect of hydro-politics relations on the nation-building process, case study: Rogun Dam superstructure in Tajikistan. *Journal of Water and Sustainable Development* 7(4):11–20 (In Persian)
- Reed D (2017) *Water, security and U.S. foreign policy*. Routledge
- Rees G (2010) *The role of power and institutions in hydro-diplomacy: Does realism or neo-liberal institutionalism offer a stronger theoretical basis for analysing inter-state cooperation over water security?* Supervisor: Harald Heubaum. University of London
- Richardson JL (2009) *The ethics of neoliberal institutionalism*. *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford University Press, 222–233
- Richmond OP (2014) *Peace: A very short introduction*. OUP Oxford
- Rindova VP and Martins LL (2018) From values to value: Value rationality and the creation of great strategies. *Strategy Science* 3(1):323–334
- Robinson WI (2005) Gramsci and globalisation: From nation-state to transnational hegemony. *Critical review of international social and political philosophy*. Taylor & Francis 8(4):559–574
- Röling BVA (1960) Pieter N. Drost, *The Crime of State*. Vol. I Humanicide. *International Governmental Crime against Individual Human Rights* (358 p.), Vol. II Genocide. *United Nations Legislation on International Criminal Law* (225 p.). Leyden 1959 en 1958. *Netherlands International Law Review*. Cambridge University Press 7(1):80–84
- Romaniuk SA, Aliushyna NOO, Nikolaiev VOO, Lashchuk IMM, and Hasiuk IL (2021) The certain issues of modern conceptualisation of institutionalism for social development. *International Journal of Agricultural Extension* 9(5):181–193
- Rummel RJ (1981) *Understanding conflict and war: vol 5: the just peace*. SAGE Publications
- Rupert M (1995) *Producing hegemony*. Cambridge University Press
- Ruttan VW and Hayami Y (1984) Toward a theory of induced institutional innovation. *The Journal of Development Studies* 20(4):203–223
- Schmeier S (2014) The institutional design of river basin organizations- empirical findings from around the world. *International Journal of River Basin Management* 13(1):51–72
- Schmeier S (2021) The legal and institutional framework for basin management across governance levels. *Handbook of Catchment Management 2e*. Wiley Online Library 309–337

- Schnell I (2001) Introduction: Changing territorial concepts in Israel: From besieged nation building to globalization. *GeoJournal*, JSTOR 213–217
- Scholte JA (2021) Beyond institutionalism: toward a transformed global governance theory. *International Theory* 13(1):179–191
- Schulte-Wülwer-Leidig A, Gangi L, Stötter T, Braun M, and Schmid-Breton A (2018) Transboundary cooperation and sustainable development in the Rhine Basin. *Achievements and Challenges of Integrated River Basin Management*. Intechopen 123–147
- Sehring J (2021) Masculinity and water diplomacy in Central Asia. *AUGU* 7
- Sehring J and Ibatullin S (2020) Prolonging or resolving water conflicts in Central Asia?: The International Fund for Saving the Aral Sea. *River Basin Organizations in Water Diplomacy*. Routledge, 222–241
- Selby J (2013) Cooperation, domination and colonisation: The Israeli-Palestinian joint water committee. *Water Alternatives*. *Water Alternatives Association* 6(1):1
- Shadunts A (2016) The rational actor assumption in structural realism. *E-International Relations*, Available at: <https://www.e-ir.info/2016/10/28/the-rational-actor-assumption-in-structural-realism/>
- Silvan K (2020) Uzbekistan's new Central Asia policy: The economic rationale and political implications of good neighbourliness. *Finnish Institute of International Affairs*, 15p
- Smith SM, Smith S, Booth K, Smith SA, and Zalewski M (1996) *International theory: Positivism and beyond*. Cambridge University Press
- Solanes M and Gonzalez-Villarreal F (1999) The Dublin principles for water as reflected in a comparative assessment of institutional and legal arrangements for integrated water resources management. *Global Water Partnership Stockholm, Sweden*
- Song KH, Sohn J-W, and Kim S-K (2021) Decision making framework for the proactive policy conflict management: The case of new airport projects in South Korea. *Science Progress* 104(3_suppl):003685042110209
- Sowers TE (2002) *The politics of freshwater resources*. Florida State University
- Stanovich KE, Toplak ME and West RF (2008) The development of rational thought: A taxonomy of heuristics and biases. *Advances in Child Development and Behavior*, Elsevier B.V. 36:251–285
- Stein AA (2008) *Neoliberal institutionalism*. The Oxford handbook of international relations. Oxford University Press Oxford 201–221
- Sterling-Folker J (2000) Competing paradigms or birds of a feather? Constructivism and Neoliberal Institutionalism Compared, *International Studies Quarterly* 44(1):97–119
- Stetter S, Herschinger E, Teichler T, and Albert M (2011) Conflicts about water: Securitizations in a global context. *Cooperation and Conflict*. SAGE Publications Sage UK: London, England 46(4):441–459
- Syll LP (2018) Why game theory never will be anything but a footnote in the history of social science. *Real-World Economics Review* (83):45–64
- Valigholizadeh A (2011) The role of water as a political tool in the Palestinian-Israeli Conflict. *Foreign Policy* 25(2) (In Persian)
- Valigholizadeh A (2019) Explaining the political-geopolitical role of water in the existence of Israel. *Geopolitics Quarterly*. *Iranian Association of Geopolitics* 15(53):85–117 (In Persian)
- Verweij M (2017) The remarkable restoration of the Rhine: Plural rationalities in regional water politics. *Water International*. Taylor & Francis 42(2):207–221
- Voinov A and Gaddis EJB (2008) Lessons for successful participatory watershed modeling: A perspective from modeling practitioners. *Ecological Modelling* 216(2):197–207
- Vollaard H (2018) *Neo-functionalism and European Disintegration*. European Disintegration, London: Palgrave Macmillan UK, 11–30
- Wallerstein I (1984) *The politics of the world-economy: The states, the movements and the civilizations*. Cambridge University Press
- Wallerstein I (1996) The inter-state structure of the modern world-system. *International theory: positivism and beyond*. Cambridge University Press Cambridge 87–107
- Waltz KN (1979) *Theory of international politics*. Long Grove: Waveland Press
- Wang X, Chen Y, Li Z, Fang G, Wang F, and Hao H (2021) Water resources management and dynamic changes in water politics in the transboundary river basins of Central Asia. *Hydrology and Earth System Sciences*. Copernicus GmbH 25(6):3281–3299

- Water Power Magazine (2019) Second unit launched at 3600MW Rogun project, Tajikistan. Water Power Magazine, Available at: <https://www.waterpowermagazine.com/news/newss/econd>
- Weenink A (2001) The relevance of being important or the importance of being relevant? State and non-state actors in international relations theory. Non-state actors in international relations. Ashgate 79–92
- Wehr P (2006) “Conflict Mapping.” Beyond Intractability. University of Colorado
- Weiss TG (2000) Governance, good governance and global governance: Conceptual and Actual Challenges. *Third World Quarterly* 21(5):795–814
- Wendt A (1992) Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. *International Organization* 46(2):391–425
- Wendt AE (1987) The agent-structure problem in international relations theory. *International organization*. Cambridge University Press 41(3):335–370
- Westhorp G (2018) Understanding mechanisms in realist evaluation and research. *Doing Realist Research*. 1 Oliver’s Yard, 55 City Road London EC1Y 1SP: SAGE Publications Ltd, 41–58
- White KD (2013) Nature–society linkages in the aral sea region. *Journal of Eurasian Studies* 4(1):18–33
- Widmer A, Herzog L, Moser A and Ingold K (2019) Multilevel water quality management in the international Rhine catchment area. *Ecology and Society*, JSTOR 24(3)
- Williams JM (2021) Is there a crowd? River basin institutions and the governance of the Mekong River. *International Journal of Water Resources Development* 37(4):720–740
- Williams L (2020) The Democracy Problem. *Theory in Action*. Transformative Studies Institute 13(1):115–136
- Williams MC (2001) The discipline of the democratic peace: Kant, liberalism and the social construction of security communities. *European Journal of International Relations*. Sage Publications 7(4):525–553
- Wolf AT, Kramer A, Carius A, Dableko GD, and Wolf AT (2005) Managing water conflict and cooperation. In: Renner M and Starke L (eds) *State of the world: Redefining global security*. New York: The Worldwatch Institute, 80–95
- Woodhouse M and Zeitoun M (2008) Hydro-hegemony and international water law: grappling with the gaps of power and law. *Water Policy* 10(S2):103–119
- Yihdego BY, Khalil A, and Salem HS (2017) Nile River’s Basin dispute: Perspectives of the Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD). *Global Journal of human-social science* 17(2)
- Yoffe S and Wolf AT (2007) Conflict and cooperation: Geographical perspective. *Cambridge Review of International Affairs* 12(2):197–213
- Yoffe S, Wolf AT, and Giordano M (2003) Conflict and cooperation over international freshwater resources: indicators of basins at risk. *Journal of the American Water Resources Association* 39(5):1109–1126
- Zeitoun M (2008) Power and water in the Middle East: The hidden politics of the Palestinian-Israeli Water Conflict. I.B.Tauris
- Zeitoun M, Eid-Sabbagh K, Dajani M, and Talhami M (2012) Hydro- political baseline of the upper Jordan river. *Association of the Friends of Ibrahim Abd et Al*
- Zeitoun M and Warner J (2006) Hydro-hegemony- A Framework for Analysis of Trans-Boundary Water Conflicts. *Water Policy* 8(5):435–460
- Zhiltsov SS, Zonn IS, Kostianoy AG, and Semenov A V (2018) Introduction. In: Zhiltsov SS, Zonn IS, Kostianoy AG and Semenov A V (eds) *Water Resources in Central Asia: International Context*. The Handbook of Environmental Chemistry. Cham: Springer International Publishing, 1–8
- Zhong Y (2018) Water management in seminar diplomacy with constructivism: Theoretical analysis on 25th sofiya meeting in the OSCE. *Journal of policy science*. Graduate school of policy science of Ritsumeikan University (12):69–86
- Zhu C, Zhu B, Gu X, Li M, Ji R, and Zhou Q (2021) Technology and concept of wastewater treatment: Differences between the Rhine Basin and the Yangtze Basin. *Bulletin of Environmental Contamination and Toxicology*. Springer 106(6):1059–1064
- Ziganshina DR (2021) Institutional mechanisms for preventing and resolving cross-border water disputes. *American Journal of International Law*. Cambridge University Press 115:195–200